This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 7556.38

Harvard College
Library

FROM THE FUND BEQUEATHED BY

Archibald Cary Coolidge

Class of 1887

PROFESSOR OF HISTORY
1908–1928

DIRECTOR OF THE UNIVERSITY LIBRARY
1910–1928

KNIHOVNA ROZHLEDŮ.
SVAZEK III.

Vydává a pořádá: Josef Pelcl.

Naše hospodářské nedostatky.

Probírá

A. Ž.

V Chrudimi 1894.
Nákladem časopisu „Rozhledy"

Cena 30 kr.

Nákladem „Rozhledů“ vychází

Kritická knihovna

Svazek I.

ÉMILA HENNEQUINA:

Studie vědecké kritiky.

Spisovatelé ve Francii zdomácnělí.

(Dickens, Heine, Turgeněv, Poe, Dostojevský, Tolstoj). Přeložil a úvodní studii napsal **F. X. Šalda.**

(Sešit 2. o 6 arších vyjde v prosinci.)

Svazek II.

EDUARD ROD:

Mravní názory naší doby.

(Renan, Schopenhauer, Zola, Bourget, Lemaitre, Scherer, Dumas, Brunetière, Tolstoj, de Vogüé.)

Přeložili **F. V. Krejčí** a **Jindřich Vodák.**

Sešit 1. Cena 50 kr.—Sešit 2. v tisku.

Svazek III. bude obsahovati původní spis:

Jan Vorel: **Román.**

Pro další svazky jsou připraveny spisy Taine-a, Guyau-a, Bělinského a celé řady slavných francouzských, anglických, italských, německých a ruských kritiků.

Vzhledem k tomu, že tito moderní kritikové zahrnují do své práce všecky duševní obory, mimo umění tedy politiku, sociologii, filosofii atd., značil by úspěch Kritické knihovny u čtenářstva i veliký výtěžek pro myšlenkovou úroveň naši a zvýšení její v literatuře i u naší kritiky.

Objednávky v každém řádném knihkupectví jakož i v administrace „Rozhledů“ v Chrudimi.

Nákladem „Rozhledů“ vyšlo:

List z nejnovější historie vnitřního našeho politického života.

Napsal Dr. **D. M.**

Otisk z 5. čís. „Rozhledů“ 1894. II. vydání rozmnožené a doslov.

Cena 8 kr.

NAŠE
HOSPODÁŘSKÉ NEDOSTATKY.

Probírá A. Z.

KNIHOVNY ROZHLEDŮ SVAZEK III.

V Chrudimi.
Nákladem Josefa Pelcla.
1894.

Slav 7556.38
✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY
FROM THE
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
FUND
June 26, 1935

Knihtiskárna F. Hoblíka v Pardubicích.

I.

Vývoj národa našeho v posledních letech jaksi vázne. Důvod toho hledá se v příčinách politických. Při strannické naší rozervanosti jest přirozeno, že Staročeši všechnu vinu svalují na Mladočechy pro jejich neplodnou prý „radikální“ politiku a činí je jakožto vůdčí stranu zodpovědnými za nezdar politický a naopak zase Mladočeši poukazují k tomu, že nuceni jsou napravovati těžké chyby dřívější oportunistické politiky staročeské a že Staročeši zlomyslnou kritikou podlamují síly české oposice. Obě strany snad do jisté míry mají pravdu, avšak hlavní příčinu našich politických neúspěchů nesmíme hledati jen v politice. Ta vězí jinde, v naší podřízenosti a slabosti hospodářské.

Obrození naše národnostní, počínající v druhé polovici minulého století, až do roku 1848 mělo ráz čistě literární. Všichni ti velicí Dobrovští, Jungmannové, Šafaříkové, Kollárové, ba v prvních dvou třetinách života svého i Palacký, neměli žádných aspirací politických, spory o časomíru a přízvučnost, o široké *y* neb úzké *i*, o klassicism neb romantism v básnictví byly pro ně důležitějšími, než evropské světové převraty, kongressy a alliance. Nelze se tomu diviti. Národnost česká po katastrofě bělohorské byla v takovém úpadku a politická váha středních a nižších stavů byla

tak nepatrna, že snahy t. zv. vlastenecké měly spíše ráz linguistický a literární než politický. Proto buditelé naši rekrutují se vesměs z kruhů profesorských, kněžských a literárních. Politické a státoprávní probuzení národa bylo pro některé z nich zajisté myšlenkou docela cizí, již by dokonce snad i s rozhořčením odmítli (prototypem podobných můžeme zváti starého veršovce Stacha), jiní hlubší a ohnivější snahy takové pokládali za nedostižný a snad i nebezpečný ideál.

Rázný obrat nastal v roce osmačtyřicátém. Politické principy velké revoluce francouzské, halené až do té doby rouchem vědeckým neb básnickým, nabyly konkretního a praktického výrazu v politických hnutích států středoevropských a také u nás politika se stala hlavní otázkou denní. Tím samým hnutí naše národnostní vzalo na sebe ráz politický. Formulován ihned politický program národní, všechny vrstvy národní politicky organisovány, vystoupili čeští politikové (Palacký, Rieger, Brauner, Strobach, Trojan), vyvolána v život česká publicistika (Havlíček). Několikaletý absolutism, v zápětí následující, mohl ruch politický pouze stísniti, nikoli však udusiti a počátkem let šedesátých vybujel tento opět v plné síle. Organisace politická tehdy ještě jednolité strany národní byla dokonalá, mužové věnující se životu veřejnému karakterní a obětaví, žurnalistika poctivá, celý národ nadšený. Dlouhá passivní oposice zocelila a na vysoký stupeň povznesla politické síly a schopnosti národa, politika stala se první a nejdůležitější otázkou v našem vývoji národním. Avšak právě toto proniknutí politiky všemi vrstvami národními vedlo k jakémus upřílišnění. Vypěstována umělá a nikoliv přirozená nedůtklivost v posuzování otázek veřejných,

z níž plynula vzájemná nesnášenlivost, rozštěpení politických stran nikoliv dle zásad principielných (konservativních a liberálních), nýbrž namnoze jen z důvodů taktických, ba pouze osobních, nemravná novinářská polemika druhu nejnižšího a hospodské řečnění reklamní a frásovité. A tak právě toto nezdravé rozbujnění kultu politiky mělo nepřímo za následek naše politické seslabení naproti politickému odpůrci zevnímu, a následky toho nejcitelněji na nás dopadají právě v době přítomné.

Avšak chorobné politikářství i na vnitřní životní náš rozvoj mělo neblahý vliv. I otázky kulturní, literární, umělecké, vědecké, divadelní posuzovány výlučně s hlediska politického, mnohá dobrá myšlenka i veliký talent ubity jedině z politického strannictví, všude a ve všem hledána politika a co nemělo tendence politické, pozbylo u širších vrstev vší zajímavosti. Zejména nepříznivě působil však tento kult politiky na vývoj náš hospodářský.

Technické pokroky posledního století, podporované liberálným zákonodárstvím ekonomickým, povznesly rozvoj hospodářský u všech národů civilisovaných k ohromné výši. Velkoprůmysl a velkotržba, bankovnictví, úvěrnictví, hornictví a železnictví měly vedle temných stránek sociálních za následek ohromný vzrůst bohatství středních a vyšších vrstev společnosti a materialistický duch doby, ztělesněný i v ústavních řádech států evropských vymohl plutokratismu též rozhodující práva politická. V tomto soutěžném hospodářském závodění súčastnil se i národ český, nejsa čínskou zdí od ostatního světa oddělen, avšak zůstal za ostatními národy, zejména pak za svými politickými odpůrci značně pozadu. Jak dnes věci

stojí, bylo by nebezpečným sebeklamem si namlouvati, že vývoj a síla naše hospodářská jsou dostatečnými, že pokrok náš hospodářský jest uspokojujícím a že na poli tom jsme odpůrcům svým rovni. Nikoliv, my s trpkostí nuceni jsme vysloviti zahanbující slovo, že v oboru hospodářském jsme proti nepřátelům svým národem inferiorním.

A to vysvětluje politické naše neúspěchy úplně. Převaha politická nespočívá na žlutých pergamentech ani na deklamacích o nezadatelných právech historických, nýbrž v moci. A dnes i vždy jindy moc třímá jedině ten, kdo hospodářsky jest silný a neodvislý. Věda, umění a literatura mohou učiniti národ velikým, nikdy však politicky samostatným, ani Platon, ani Feidias, ani Dante, ani Michal Angelo nedovedli zabrániti politickému úpadku svého národa. Národ žebráků a národ hospodářsky odvislý stává se vždy hříčkou a kořistí národů bohatých a hospodářsky mocných a všechno nadšení, všechny boje i oběti mass i jednotlivců jsou bezúčelnými a marnými.

II.

To, co jsme o inferioritě naší hospodářské řekli, chceme dokázati. Probereme jeden produktivní obor činnosti lidské za druhým ve světě našich poměrů národních.

Počneme s výrobou prvotnou, se zemědělstvím. Netřeba dokazovati, že vlast naše (myslíme vždy země koruny České) jest v první řadě zemí zemědělskou. To platí zejména co do území národnostního, neboť velký průmysl uchýlil se většinou právě v poněmčené území pohraniční

Střed a jih zemí českých osídlený lidem českým jest nejvíce rolnický. V Čechách živí se zemědělstvím lidí 2,302.609, na Moravě 1,116.645, ve Slezsku 240.679, z toho jest samostatných rolníků (vlastníků pozemků) v Čechách 292.434, na Moravě 152.491, ve Slezsku 30.114. Odtud patrna ohromná důležitost zemědělství pro náš národ.

Jaké jsou tedy naše poměry zemědělské? Tu nejprve rozeznávati nám jest t. zv. velkostatky ať již legálné, zvláštními politickými právy volebními nadané, aneb faktické, jichž veřejnoprávní povaha se od ostatního majetku nemovitého neliší. Dále střední statky, jichž majitelé i s rodinou sproštěni jsouce práce fysické, žijí dle obvyklé míry životní zámožného stavu středního, a konečně malé statky, jichž majitelé a jich rodiny nuceni jsou pro svou skrovnou výživu vlastní rukou pozemky vzdělávati. Dělnictvo zemědělské sem nespadá, ježto při něm převládá sociální ráz dělnictva vůbec. Co do velkostatků bije v oči na první pohled vysoké jich číslo a obrovské výměry jednotlivých latifundií. V Čechách 362 osob drží 36% vší půdy, z toho 33 velkostatkářů přes 16% půdy, na Moravě drží velkostatkáři skoro 25% vší půdy. Již tento úkaz z hospodářského stanoviska jest nezdravý, zejména jsou-li latifundie ty poutány svazkem svěřenským. Jako velký kapitál ničí malý, tak latifundie přitahují drobné usedlosti a nedávají vznikati novým. V sousedství a středu velkých panství neudrží se samostatný střední stav rolnický, ve stínu zámků šlechtických živoří jen chudí baráčníci a zemědělské proletářstvo. Velkostatkář mající po ruce levnější kapitál výrobní produkuje laciněji a prodává [illegible] dněji a dráže než malorolník, jemu otevřen j[illegible] laciný úvěr velikých bank a trh domácí

i zahraničný. On jest způsobilejším využitkovati výhodných konjunktur tržebných, nízké mzdy dělnické a nákladné stroje orné, sekací a mláticí stlačují výrobný jeho náklad na minimum, vlečné dráhy usnadňují transport, veřejná skladiště prodej. Velkostatkář a malorolník jsou v témž poměru jako továrník a řemeslník. K tomu přistupuje výroba průmyslná: cukrovary, pivovary, mlýny, cihelny, lihovary, jež sprostředkují výhodné spracování a odbyt surovin. Avšak latifundie mají i další sociálně nepříznivé účinky. Velkostatkář často nespravuje statek sám, nýbrž dává v nájem vykořisťujícímu pachtýři (pravidelně židovskému), aneb dává jej spravovati svým úřednictvem, sám pak tráví důchod pozemkový obyčejně v cizině. Ale kde latifundie dostupují ještě větší rozlohy, tam dostavují se i agrikulturně povážlivé zjevy, ježto extensivné hospodaření mění úrodná role a luka v neplodné pastviny a lovecké obory.

Ale u nás k těmto obecně nepříznivým účinkům velkostatků přistupuje i moment národnostní. Konfiskacemi pobělohorskými přešla valná část české půdy panské v držení cizí, nečeské. O politickém stanovisku šlechty t. zv. historické, jejíž politická moc a význam zakládá se největším dílem ve vlastnictví české půdy panské, netřeba se šířiti, dostačí, že národnostně ani kulturně českou není a nechce býti. Šlechta ústavácká, velkokapitál a velkoprůmysl, jenž drží ostatek českých velkostatků, jsou pak odpovědnými a nebezpečnými nejen národními, nýbrž i politickými našimi odpůrci. Kvota půdy velkostatkářské, jež se nalézá v rukou skutečně národně českých, jest poměrně malá, jednotlivé statky v poměru k šlechtickým latifundiím nepatrné, politická i hospodářská váha národně českých velkostatkářů ná-

sledkem toho minimální. Rozdělení majetku nemovitého co do velkostatků jest tedy politicky i hospodářsky velmi neutěšené.

Národnostně lepší poměry jsou v středním a malorolnictvu. Že stav selský jediný to byl, jenž dvěstěletou germanisací jazyk český si vyrvati nedal, že jedině v stavu tom živé síly národního obrození ukryty zůstaly, že z „požehnaných selských chaloupek“ vycházejí nejlepší naši pracovníci, nedosti ještě jest oceněno. Ve stavu selském vězí kořen i míza našeho národa. Tím bedlivější péče nám přísluší o jeho stav hmotný, o jeho zdar a rozkvět. Bohužel období posledních dvaceti let rolnictvo — nikoliv ovšem jen rolnictvo naše, nýbrž rolnictvo celé střední Evropy — citelně poškodilo. Zámořská soutěž americká vyvolaná zlevněním prostředků dopravních a kulturou nedozírných lánů panenské půdy v Spojených Státech a v Kanadě stlačila ceny obilní na trzích evropských na tak nízký stupeň, že důchod pozemkový hluboce klesl. To jest zevní příčina dnešní krise agrární rolnictvo tísnící. Vnitřní příčina její vězí hlouběji. Statek nezadlužitelný a nescizitelný nesl by sice vlastníku a rodině jeho menší důchod, ale zůstal by přece hmotným základem jeho existence. Avšak hospodářsko-liberálné zákonodárství posledního století osvobodilo sice půdu nemovitou od břemen feudálních, avšak vlivem práva římského setřelo rozdíl mezi ní a majetkem movitým a učinilo ji dokořán přístupnou vítěznému kapitálu. Zadlužení půdy nemovité, pocházející z rovnodílných podílů dědických a zbytků trhových cen, dosáhlo obrovské číslice. Za léta 1868 až 1892 přibylo na velkostatcích a venkovských usedlostech dluhů v Čechách 400,002.000 zl., na Moravě 107,977.000

zlatých, ve Slezsku 41,786.000 zl. a činí koncem roku 1892 úhrnná summa všech těchto dluhů: v Čechách 999,454.000 zl., na Moravě 309,752.000 zlatých, ve Slezsku 90,122.000 zl. Toto zadlužení má však zejména ve dvou směrech zhoubné následky: jednak kolísání míry úrokové činí kapitalisovanou cenu statku nestálou a změnám podrobenou, takže ku př. statek s peněžným důchodem 1000 zl. při 4% míře úrokové má cenu 25.000 zl., při 5% pouze 20.000 zl. Převezme-li dědic neb kupec statek takový při 4% míře úrokové se zadlužením z dědičných podílů neb zbytku trhové ceny do polovice, tedy 12.500 zl., zbývá mu ještě druhá polovice 12.500 zl. čistá. Stoupne-li však míra úroková na 5%, klesne cena statku na 20.000 zl. a rolníku zbývá z nezadlužené ceny již jen 7500 zl. Ještě nebezpečnější následky, než kolísání míry úrokové, má však klesnutí cen obilných a následkem toho důchodu peněžního. Statek s týmž anebo ještě vyšším důchodem naturálním následkem klesnutí cen obilních nese daleko menší důchod peněžní. Tím i kapitalisovaná cena jeho se zmenší, avšak břemeno dluhů zůstává týmž a rolník znenáhla přichází na mizinu. K tomu přistupuje nebezpečná a nevhodná forma úvěru rolnického. S důchodem pozemkovým a výrobou zemědělskou srovnává se jen onen úvěr, kde budoucí plnění nekoná se najednou, nýbrž v určitých periodických dávkách neboť ani důchod pozemkový ani kapitál stálý v zemědělství investovaný, nevrací se jako při výrobě průmyslové neb tržbě najednou celý zpět i s úrokem a ziskem podnikatelským, nýbrž plyne pomalu a zvolna. Proto s rolnickou výrobou srovnává se jedině povaha zápůjček nevypověditelných v nízkých annuitních lhůtách splatných

jaké na př. poskytují hypoteční banky zemské, jež řídí se principem veřejnohospodářským a při nichž soukromý zisk jest vedlejší věcí. Nebezpečné však jsou pro rolníka zápůjčky soukromé, jichž výpověď jej přivésti může přímo ve zkázu neb aspoň v těžké peněžné rozpaky a útraty, tím spíše pak směnečné, jichž rychlost v splacení a břitkost v exekuci s povahou zemědělství naprosto jest neslučitelná. Mimo to však úvěr soukromý pro rolníka za dnešních poměrů jest příliš drahý, tak že ho dnešní důchod pozemkový nesnese.

Tak zadlužení hypoteční jest nejzhoubnější rakovinou, jež dnes na churavém kořeni rolnictva našeho hlodá. A následky toho osvětlují číslice exekuční. V letech 1888 až 1892 prodáno bylo v exekuční dražbě statků v Čechách 23.193, na Moravě 9585, ve Slezsku 991, při tom vyšlo na prázdno pohledávek v Čechách 145,231.000 zl., na Moravě 26,643.000 zl., ve Slezsku 7,396.000 zl. Že to po většině jest opět kapitál český, o tom nelze pochybovati.

K jiným neblahým účinkům vede úplná dělitelnost a rozdrobitelnost půdy. Ona podporuje jednak vzrůst velikých statků, o jichž nepříznivém vlivu již jsme se zmínili, jednak má za následek řemeslné parcelářství. Parcelářství, jež jest zdánlivou výhodou pro zadluženého rolníka, jest nebezpečným škůdcem středního stavu rolnického, ono svádí jednak majitele, aby zděděný statek otcovský, jenž po staletí rodu jeho poskytoval výživu, zpeněžil a potomstvo své o rodnou půdu a ramen existence připravil, jednak kupce, aby za přemrštěnou často cenu břemeno vlastnictví na ě přikoupeného pozemku na sebe uvalil. Par-

celářství donucuje rolníka statku zbaveného, aby buď za oceánem bludné štěstí si hledal, aneb aby rozmnožil řadu velkoměstského proletářstva, honícího se marně za jakýmkoliv výdělkem a tvořícího ssedlinu společnosti sociálně nejnebezpečnější.

Volná dělitelnost a zadlužitelnost půdy jsou tedy dva základní nedostatky, jež činí půdu přístupnou nepříznivým vlivům zevním. Ale i v positivním směru výroba zemědělská, zejména malorolnická, nalézá se daleko pozadu. Schází jí zejména ona moc vítězná, již propůjčuje průmyslu a tržbě princip sdružovací. Tržba i průmysl sdruženy jsouce v associacích dobrovolných, jako kartely, neb zákonných, jako obchodní komory, společenstva živnostenská, docházejí daleko mocnější hospodářské platnosti, než rozdrobená a neorganisovaná výroba zemědělská. Jednotlivý malorolník, na sebe odkázaný, neschopen jest soutěžiti s kapitalisticky mocnějším velkostatkářem a podléhá ve vzájemném hospodářském styku s továrníkem, ku př. cukrovarem a obchodníkem zejm. obilním. Teprve nucené hospodářské sdružení rolnictva, nehledíc k mravnímu významu a ke zvláštním hospodářským úkolům jeho, dodá výrobě zemědělské dostatečné síly a schopnosti konkurenční. Postup k stále racionálnějšímu hospodaření nemůže jíti do nekonečna a u nás dosáhne zajisté již brzy vrchole, mimo to však při rostoucím nákladu výrobním a klesajících cenách obilních praktický výsledek jeho namnoze selže. Avšak ani ochranná cla neb snížení pozemkové daně nebude míti žádoucích účinků. Důchod statku by sice vzrostl a dočasný vlastník by měl z toho nepochybný hmotný prospěch, avšak při volné dělitelnosti a zadlužitelnosti hned při příštím prodeji resp. zdědění statku nový vlastník nucen

by byl převzíti statek se zadlužením právě o to vyšším, oč cena statku stoupla. Naproti tomu zdražení obilí ochrannými cly mělo by neblahé účinky sociální zejména pro ostatní dělnické vrstvy národa.

Náprava nastati musí jedině sociálně zdravou reformou zákonodárstva agrárního. Při tom ovšem stranou zůstaviti nutno námitky přežilého hospodářského liberalismu, plynoucí namnoze z nedostatku věcného porozumění a nepravé pýchy stavovské o svobodném nakládání vlastnictvím a obmezování ve volné disposici majetkové. Tam, kde jedná se o záchranu celého veledůležitého stavu rolnického před hrozícím rozkladem, ustoupiti musí nárok na hospodářskou svobodu jednotlivce, svobodu, která otevírá půdu do kořán kapitalismu a která v moderních poměrech hospodářských znamená svobodu hladem zemříti. Ať jest to již stát či země — hádka o politickou kompetenci značí jen zúmyslný odklad dobré věci — zákonodárství agrární musí býti ve prospěch zemědělství našeho co nejdříve pronikavě opraveno a upraveno, nemá-li střední rolnictvo naše, jež bylo a jest dosud kmenem síly naší národní i hospodářské, propadnouti volnému chřadnutí a konečnému zahynutí.

III.

Od českého zemědělství přikročme k českému průmyslu. Maloprůmysl náš dnes jest český, o tom není pochybnosti. Nebylo tak vždy. Mnohé odvětví řemesel našich jest původu cizího, německými kolonisty importovaného. Tento cizí duch

v živnostnictvu našem po celá století zápasil o nadvládu a jest zajímavo, že vždy při politickém úpadku našeho národa podlehl i český ráz našeho řemeslnictva a teprve po opětném národním a politickém vzpružení zbavilo se české řemeslnictvo zase cizího svého nátěru. Příčina toho vězí nikoliv snad ve vrozené neschopnosti naší k technice řemeslné, naopak, jest známo, že spůsobilost českého řemeslníka jest první jakosti. Spíše hledali bychom příčinu toho v nedomácích statutech cechovních, zejména ale v cizích německých právech městských, jež ve městech našich všechen právní život ovládly.

Nejníže kleslo ve směru národnostním ovšem řemeslnictvo naše následkem politického úpadku pobělohorského. Kdežto systematická germanisace v rolnictvu našem zůstavila pranepatrné stopy, odnárodnilo se nám řemeslnictvo aspoň co do zevní a veřejné stránky skoro úplně. Odtud německý ráz Prahy i větších měst českých až do polovice tohoto století i déle a moravských měst po dnes.*) Ale nejen repraesentace a správa řemeslnictva byla zněmčena, nýbrž i do vnitřního ústrojí a života řemeslného vnikla germanisace, jak o tom dosavadní znetvořené technické názvy většiny řemeslných nástrojů podávají důkaz. Ba i život rodinný řemeslnictva našeho cizí nákazy nezůstal ušetřen, to nejlíp dosvědčuje odporná mluva pražského řemeslnictva před půl stoletím a poněmčilé vychování měšťáckých dcerek namnoze až podnes.

Leč kořen sám zůstal nedotknut. Jakmile vyburcován národ z politického spánku, bylo řemeslnictvo naše první na nohou, uvědomění národ

*) Nejsmutnějším dokladem toho dnes jest ještě Brno kde malořemeslnictvo tvoří kmen německého obyvatelstva.

nostní proniklo u něho nejrychleji a nejhlouběji. Jest to přirozeno. Proti konservativnímu, těžkopádnému rolnictvu jest živnostnictvo vždy živlem pohyblivým, liberálním, demokratickým. A tak vidíme, že záhy města česká stála v popředí ruchu politického, že z nich rekrutovali se nejohnivější a nejradikálnější bojovníci naši žurnalističtí a političtí.

Máme-li tento národnostní význam českého řemeslnictva na zřeteli, padá tím více na váhu jeho dnešní hospodářský úpadek. Heslo „řemeslo má zlaté dno“ až na řídké výjimky dávno již pozbylo své pravdivosti, nářek a volání po odpomoci zaznívá dnes z úst maloživnostnictva všech oborů. A příčina toho táž, která zavinila krisi rolnickou: kapitalismus aneb líp kapitalistická velkovýroba.

Individualistické a liberální národohospodářské theorie Adama Smitha a Davida Ricarda, jež vrcholily v zásadě úplné hospodářské svobody, neobmezené soutěže, soukromé zištnosti, jakožto nejdokonalejších prostředků a nejúčinnějších pák hospodářského rozvoje a blahobytu jednotlivcova i celé společnosti, podporované vítěznými ideami liberalismu politického, pronikly veškeré ekonomické zákonodárství států západoevropských a nezůstaly ovšem bez účinku též na zákonodárství živnostenské. Základem rozkvětu středověkého řemeslnictva a tím i bohatství a moci svobodných měst byla starobylá organisace cechovní, jež mravně i hmotně povznášela stavovské uvědomění řemeslnictva a sdružovala je v mocný a neodvislý hospodářský celek. Avšak hospodářský liberalismus ignoroval každou stavovskou organisaci a rozloučil všechny hospodářské svazky a skupiny v mechanickou úroveň jednotlivých hospodářství.

Tím samým však zůstavil subjekt hospodářsky slabší osamocený a bez ochrany proti útisku a vykořistění živlů hospodářsky silnějších. A neblahé účinky této t. zv. živnostenské svobody záhy se dostavily.

Neobmezená konkurence nepomohla k vítězství výrobkům lepším a důkladnějším, nýbrž lacinějším, třeba nesolidním, jen oku se zamlouvajícím. V této konkurenci zištný egoismus slavil své orgie. Hospodářská zdatnost, přičinlivost, spořivost, mravnost podlehly tisícerým úskokům, finesám a na pokraji trestního zákona se plazícím nepoctivostem vychytralé výroby kapitalistické. Odborně vycvičený ale obchodně nezkušený malořemeslník udupán a zničen byl drzou reklamou nesvědomitého šejdíře, řemeslo přestalo býti řemeslem a stalo se fabriční velkovýrobou. Prádlo, boty, oděv, klobouky, nábytek atd. vymklo se z ruční výroby řemeslné a stalo se předmětem velkovýroby. Židovský kapitalista, často i akciový podnik, zjednal celou armádu nesamostatných domácích řemeslníků, jimž poskytl látku a kteří za bídnou mzdu odváděli hotové výrobky. Tak vznikly různé ty sklady oděvu, obuvi, nábytku, vykořisťující zároveň špatně placené řemeslnictvo i ošizené odběratelstvo.

Ale kapitalistická velkovýroba, jež tak často oslavována jest jakožto triumf a velkolepý pokrok našeho století, uvalila těžkou krisi, ba přímo vyhladila celá kvetoucí kdys odvětví řemeslná. Nemluvíme jen o tkalcovství a všech řemeslných odborech textilných, jež zničeny byly našimi přádelnami a tkalcovnami, také naše venkovské mlýny a malé pivovary, jichž majitelé patřili kdys mezi nejzámožnější živnostníky, požírány jsou od velikých akciových podniků toho druhu.

Záhy poznalo se, že touto cestou nelze pokračovati, nemá-li býti celý střední stav řemeslnický zničen. Novým živnostenským řádem učiněn skromný náběh k opětné organisaci řemeslnictva ve formě společenstev a zaveden u některých živností zase průkaz způsobilosti. Nedostatečný pokus tento však daleko nepostačuje k uzdravení našeho řemeslnictva, zejména, když tovární velkovýroba z platnosti řádu živnostního úplně jest vyloučena. Naopak stala se společenstva živnostenská v dnešním boji konkurenčním pramenem malicherné řevnivosti o obor působnosti jednotlivých živností a pravý účel jich svépomocné organisace namnoze zůstává nepochopen.

Ve směru tom zbývá zákonodárství ještě mnoho činiti. Ochrana a sesílení našeho řemeslnictva jak v zájmu hospodářském tak v zájmu národním mělo by býti důležitým úkolem všech našich činitelů politických, neboť v zdravém a silném řemeslnictvu spočívá české jádro našeho uvědomělého obyvatelstva městského.

IV.

Stůně-li zemědělství a živnostnictví naše všeobecnou chorobou sociální, stůně naopak obchod chorobou národní. Pod obchodem rozumíme ovšem jen obchod velký a střední, neboť maloobchod, zejména drobný na venkově, spadá povahou svou většinou pod pojem živností.

Nuže, jak vypadá tento český obchod? Odpo[illegible] k tomu podává nám již samo rčení „český obc[illegible]d“. „Není žádného českého obchodu, obchod jes[illegible]zinárodní“, praví oblíbené heslo našich ob-

chodníků. Ale neprávem. Nejedná se o zevní formu, nejedná se o jazyk, jakým se mluví se zákazníky německými, ani o korespondenci s firmami cizími: jedná se o ducha, jenž činnost obchodníkovu proniká, jedná se o kapitál, jenž obchodem jeho koluje, jedná se o důchod a zisk, jenž z obchodu jeho plyne. A v tom směru můžeme si přiznati, že český obchod nalézá se dosud v plenkách. Obchod jest tvrzí našich národních nepřátel a ty skrovné výjimky jsou až žalostně nepatrné. Než přihleďme blíže. V jakých rukou nalézá se u nás naskrze obchod obilím, kožemi, peřím, líhem, suknem, krajkami, prýmkami, stužkami, konfekcí, hedvábím? V židovsko-německých. Ne mnohem líp jest to s obchodem komisionářským, zasýlatelským, barvami, cukrem, kávou, zbožím osadnickým, materiálním, moukou, papírem, železem, koberci, prádlem. I v těchto oborech procento obchodu českého úžasně jest nízké.

Zejména ale obchod velký, velká komisionářství, agencie, vývoz, jsou zcela německé. Velkoobchodníky české lze vůbec na prstech spočítati. Nepříznivý tento zjev nejjasněji dochází výrazu v důležitých korporativných organisacích obchodních, našich obchodních a živnostenských komorách. Z pěti českých obchodních komor jen tři uhájily českou většinu následkem rozšířeného práva volebního na maloobchod a maloživnostnictvo, obchodní komory moravsko-slezské jsou veskrze německé. Ale i většina v českých obchodních komorách skládá se pouze ze zástupců tohoto malého obchodu a živnostnictva, velkoobchod a velkoprůmysl i v těchto komorách vysýlají zástupce německé. Proto na př. i pražské obchodní gremium, skládající se z velkoobchodníků, zůstalo nedobytnou baštou pražského Němectva. Ja[illegible]

škodu hospodářskou i národní tak důležité organisace v držení nepřátelském nám přinášejí, netřeba dokazovati.

Německý duch obchodu našeho jeví se však i v známkách zevních. Firmy obchodníků nejen v Praze, ale i větších městech českých skvějí se buď jen v jazyku německém aneb ze zděděné úzkoprsé bázlivosti utrakvisticky, rovněž tak zápisy v rejstříku obchodním. Obchodní soud pražský má agendu po většině německo-židovskou, poněvadž podání českých jest malý zlomek, o obchodních senátech krajských soudů moravských ani nemluvíme. Naše pošty a telegrafní úřady vykazují obchodní korespondenci valnou většinou německou, naše celní úřady deklarace skoro výhradně německé. Pouhým důsledkem toho jest, že tiskopisy a blankety úřední tisknou se s textem buď výhradně německým aneb někdy německo-českým. Charakteristickou známkou ocenění naší hospodářské zdatnosti jest nad jiné okolnost, že směnečné blankety v řeči české vydávají se pouze — do jednoho tisíce zlatých!

Jest podivuhodno a jen jakýmsi nedostatkem v národní povaze naší vysvětlitelno, že kdežto české rolnictvo nikdy se neodnárodnilo, že kdežto české řemeslnictvo z úpadku národnostního obratem ruky v přední stráž národní se vyšinulo, český obchod dosud živoří a hyne pod útiskem cizím. Jedna okolnost podává nám ovšem jakési vysvětlení. Obchod jest u nás doménou židovstva. Národ židovský má vrozené vlohy k obchodu, duchapřítomnost, bystrost, vypočítavost, vytrvalost a neodbytnost znamenitě jej k tomu kvalifikují. Poslouchejte rozhovor dvou Židů, obchod bude vždy jeho předmětem a i v každém jiném povolání jest Žid v první řadě dobrým obchod-

níkem. Avšak politická situace naše přináší to s sebou, že Židé, již vždy drží v politickém směru se stranou vládnoucí, nalézají se šmahem v táboře německém. Ba Židé dokonce zaujímají namnoze vůdčí postavení v národnostním a politickém boji proti nám. Tím se z valné části vysvětluje poněmčení našeho obchodu a naše obchodní malomoc. Již v nejmenších vesnicích drobné kramářství se smíšeným zbožím má v rukou Žid, jenž krátce před tím přistěhuje se do vsi s rancem na zádech a za málo let skoupí v exekuci půl osady. Rovněž obilnictví na českém venkově jest výhradně v rukou židovských. V malých i větších městech českých, vyjdeme-li na hlavní náměstí, nevidíme často než firmy židovské. Obchody osadnické, střižní, plodinové, železářské jsou ve venkovských městech židovským monopolem. Majetek starých měšťanských rodin patricijských jest vyvlastňován, celé řady nejstarších domů patří rodinám židovským, tím stoupá jich vliv a váha politická, místní strany jsou nuceny uzavírati s nimi koalice při volbách obecních a v mnohých městských zastupitelstvech zasedá již značné procento Židů. A jak rozkladný jest vliv tak mnohého židovského obchodníka na celé rolnické okolí, o tom by pozemkové knihy leckterého okresního soudu mohly dáti výmluvné svědectví. Jest známo, že ani v srdci království, hlavním městě Praze, nejsou lepší poměry. Výbojné a vojensky organisované pražské němectvo bylo by nulou bez pražského židovstva a pražské židovstvo rekrutuje se skoro výhradně z pražského obchodnictva. Obchod a Židé jsou i v Praze dva nerozlučitelné pojmy, v obchodě kotví síla a převaha pražského židovstva a tím i němectva. Jsou to táž jména židovských velkoobchodníků pražských, jež sh[á-

váme ve výboru německého kasina, ve správních radách pražských bank, v ředitelstvech akciových železnic, ve správách velkých průmyslových závodů. Jsou to tíž lidé, kteří vydělávají miliony českého kapitálu a vrhají ročně statisíce na účely, sloužící přímo k našemu politickému, jazykovému a kulturnímu vyhlazení.

To jest obraz našeho obchodu!

V.

Obraťme se nyní k velkému průmyslu. Pokroky věd technických a velikolepé vynálezy našeho století povznesly průmysl k netušené výši. Nehledě k temným stránkám sociálním přineslo továrnictví zemím, kde byla úrodná půda pro jeho vývoj, ohromné bohatství a tím i moc hospodářskou. Anglie, Spojené státy i Francie jsou toho důkazem. Také země koruny České zejména v poměru svém k ostatním zemím rakouským mají vynikající veliký průmysl. Jsouť pro rozkvět průmyslu dány všechny podmínky. Četná populace, přičinlivá a s málem spokojující se povaha dělného lidu, hustá, export podporující síť železniční, ohromný nadbytek vodní síly, dostatek splavných řek a po hranicích šíré lány lesů.

Čítáme-li k velkému průmyslu i hornictví, vynikají zejména Čechy a Slezsko svými nevyčerpatelnými pánvemi hnědo- a kamenouhelnými i svými doly stříbrnými. A nyní řekněme si upřímně: Kolik toho velkého průmyslu jest českého, nejen territoriálně českého, nýbrž národnostně českého?

Postupujme po pořádku. Před třemi roky p[illegible]ali jsme jubilejní zemskou výstavu a napj[illegible] všechny své síly, aby výstava byla co

možno skvělým obrazem naší hospodářské i kulturní mohutnosti. Velký průmysl jest na každé výstavě rozhodujícím činitelem, i naše výstava v oboru tom vykazovala mnoho znamenitého. Ale jeden obor velkého průmyslu a sice právě obor průmyslu, jenž v Čechách těší se největšímu rozkvětu, byl velmi slabě zastoupen. Byl to průmysl textilní. Kdo v létě navštíví po Jizeře vzhůru krásné naše Krkonoše, kdo od Děčína až k Náchodu putuje lesnatými údolí po břehu bystrých říček a neostýchá se stanouti v průmyslných městech severočeských, ten žasne nad tím ohromným množstvím velkolepých budov a lesem štíhlých komínů, jež dnem i nocí chrlí kotouče dýmu k modrému nebi. Jsou to obrovské továrny textilní, samé mechanické přádelny a tkalcovny. Nejen Rakousko, nýbrž i daleký orient zásobován jest tkalcovskými výrobky českými a český průmysl textilný má jméno i pověst světovou. Avšak tyto světové firmy Liebigovy, Schmidtovy, Leitenbergrovy, Ginzkeyovy jsou jen territoriálně českými, ve skutečnosti jsou jich majitelé nejzavilejšími a nejpříkřejšími našimi národními odpůrci. Právě onen kmen bavlněných baronů libereckých a podkrkonošských tvoří kapitalistický pramen, z něhož odpor Čechoněmců béře svou materielní i morální sílu, a liberecká obchodní komora, v níž oni zaujímají dominující postavení, jest vlivem svým vedlejším rakouským ministerstvem obchodu. Ano českého průmyslu textilního až na malé výjimky není a ty statisíce dělníků českých, jež od nejútlejšího mládí až do neschopnosti k práci, za skrovnou mzdu prodávají své síly a své zdraví, vydělávají milion a miliony, plynoucí do kapes našich nepřátel, z ež bezohledně schulvereinskými školami jsou ger -

nisovány. Ne mnohem valnější jsou vyhlídky v ostatních oborech velkého průmyslu. Po textilním průmyslu nejvyvinutější jest v Čechách snad hutnictví a související s ním hornictví, jež vlastně ovšem do oboru průmyslu nepatří. Hornictví a hutnictví, až na některý majetek šlechtický, jest většinou ve vlastnictví společností akciových. V Čechách jsou to hlavně Česká montanní společnost, Pražská železářská společnost, Mostecká uhelná společnost a montanní společnost dříve J. D. Stark v Plzni. Podívejme se na ně blíže.

Česká montanní společnost (dříve hutě Fürstenberkovy) má sídlo ve Vídni, presidentem správní rady jest Wittgenstein, členy Weinberger, ryt. Jarsch, Kupelwieser, bar. Seiler, ryt. Wessely, Wolfrum. Akciový kapitál 3,000.000 zl., mimo to vydáno prioritních obligací za 3,000.000 zl. ve zlatě.

Pražská železářská společnost (spojená s teplickými válcovnami), sídlo ve Vídni, předseda správní rady ryt. Gomperz, členové: ryt. Weiss, Wanniek, Kupelwieser, Lieben, v. Löbbecke, Marbach, bar. Schwarz, ryt. Skoda, Weinberger, ryt. Wessely, Wolfrum. Akc. kapitál 8,250.000 zl., priorit. obligací přes 1 milion.

Mostecká uhelná společnost: sídlo ve Vídni, předs. spr. rady bar. Erlanger, členové: Melzer, Grünbaum, Clermont, Schlesinger-Trier. Akc. kapitál 5,000.000 zl.

Montanní společnost dříve J. D. Stark: sídlo ve Falknově, předseda spr. rady Schobloch, členové v. Stark, hr. Zedtwitz, Harrwitz, Bischoff. Akc. kapitál 5,400.000 zl.

Západočeská hornická společnost: sídlo Vídeň, p . spr. rady Bauer, členové: Bayer, Arnold,

Herzfeld, Grünbaum, Marx, v. Pflaum, Prinzing, Schlemüller. Akc. kap. 4,200.000 zl.

Severočeská uhelná společnost: sídlo Most, předs. spr. rady Schloss, členové Elbogen, bar. Herring, Klein, Morawitz, Tedesco. Akc. kapitál 4,200.000 zl.

Tyto ukázky „českého“ hornictví a hutnictví postačí.

Pokračujme. Papírnictví. Opět výhradně v rukou firem německých. Akc. společnost „Elbemühl“ má sídlo ve Vídni, předs. spr. rady v. Beyer, členové: Demmer, Elbl, Frydmann, Klofetz, Pichler. Akc. kap. 2,700.000 zl.

Strojnictví, na němž si tak zakládáme, jen z malé části je v rukou našich. Z velkých závodů jest to snad jen Česko-moravská továrna, firmy Märky, Bromovský a Schulz a Novák a Jahn. Velké továrny Škodova v Plzni a Bolzanova v Slaném jsou německé. Pražská akciová společnost dříve Breitfeld, Daněk a spol. s akc. kap. 1,500.000 zl. má za předs. spr. rady Dr. Flögla, a společnost dříve Rustonova s akc. kapitálem 1,200.000 zl. Dr. Příbrama.

Lepší poněkud poměry jsou ve sklářství, pokud ovšem nalézá se v rukou historického šlechtice a ve velkoprůmyslu chemickém. Ostatně doklad průmyslové síly naší podává složení úrazové pojišťovny, jež jest většinou německé.

Zbývá ještě několik slov o eminentně domácím našem průmyslu a sice starém mlynářství a pivovarství a o novém cukrovarství.

Nepřeháníme, řekneme-li, že české mlynářství jest na mizině, zejména ono venkovské malomlynářství, jež kdysi elitu představovalo našeho patricijského živnostnictva. Jest to opět následek kapitalismu, který koncentruje v[illegible] bu[illegible]

ve velkých střediskách. Velké mlýny na řekách a mlýny parní ruinovaly kvetoucí kdysi malomlynářství. Zde jeví se zase rozkladný a zhoubný účinek volné soutěže. Ty malé, poetické naše mlýny, schované ve stinném olšoví pod hučícím stavidlem neklapou více, pusty a prázdny jsou veselé kdysi mlýnice a v stojatém bahně hnijou a mechem zarůstají zčernalá kola. A páni otcové, neuhájí-li existenci své rodiny skrovným důchodem mlýnských polností, již dávno nuceni byli opustiti rodinný mlýn s žebráckou holí. Ale nejsou to jen naše velké mlýny, jež konkurencí svou zadavují ostatní, i ony samy trpí konkurencí ještě většího kapitálu: obrovských akciových mlýnů uherských, jež pomocí lacinějšího obilí a protekčních sazeb železničních našemu mlynářství zasadily smrtelnou ránu.

Podobnou chorobou trpí naše pyšné pivovarství. Není to sice cizozemská konkurence, jež hoří, neboť chráněno jest dosud ve své existenci značnými cly, avšak i zde kapitalistická velkovýroba tísní a zvolna odpravuje staré malé pivovary, jichž držitelé byli dříve nejbohatší členové našeho měšťanstva. Dnes daří se jen buď pivovarům akciovým a větším pravovarečným aneb velkým pivovarům šlechtickým. Jak opatrně v ohledu národnostním si ale pivovary ty počínají i tam, kde v českých rukou se nalézají, toho staroměšťanský pivovar plzeňský ve svém úzkoprsém a šosáckém nadržování němčině zahanbující podává příklad.

Zbývá ještě slovo o moderním průmyslu, na který jsme tak hrdi, o našem cukrovarství. Čechy k[illegible] skutečně v Rakousku první země, v níž c[illegible]ovarství počátkem let sedmdesátých dospělo k[illegible]menitému rozkvětu. Úrodná půda střed-

ních, severních a východních Čech, nad jiné způsobilá k pěstování cukrovky, vysoká poměrně intelligence českého rolnictva, přebytek technicky vzdělaných sil a dostatek kapitálu byly podmínky pro rychlý vzrůst cukrovarů. Jako houby po dešti rostly štíhlé komíny k nebi a brzy nebylo zámožnějšího okresu, aby neměl jeden, dva, ba i více cukrovarů. Cukrovary založeny byly na principu akciovém a zprvu se jim dosti dobře dařilo. Po hospodářské krisi let třiasedmdesátých záhy nastal však obrat. Cizozemská soutěž počala tlačiti ceny cukru a naše cukrovary octly se v kritickém stavu. Příčina ovšem ležela v samé vnitřní jich organisaci. Velkoprůmysl cukrovarský jest čistě spekulační, cukr jest předmětem kalkulace bursovní a cena jeho podléhá většímu kolísání, než mnohé exotické cenné papíry. Velkoprůmyslu cukernímu může se tudíž dařiti jen v rukou rutinovaného bursovního spekulanta, rutiny té však správní rady našich akciových cukrovarů, sestávající v první řadě z okolního súčastněného rolnictva, úplně postrádaly. Byla to těžkopádná tělesa korporativná, nemající potřebné hybnosti, která okamžité výhodné situace trhu cukerního využitkovati nemohla ani neuměla. K tomu přistoupilo protekcionářské strýčkovství obmezených správních radů, vlastní obohacování se majetkovými prospěchy na úkor podniku, mnohdy i nepoctivost a profitářství všemohoucího a nedostatečně kontrolovaného ředitele. Nezbytné následky se dostavily. Mezitím co soukromé cukrovary krisi šťastně přestály, padaly jeden akciový cukrovar za druhým a každý takový pád znamenal nejen nenahraditelnou ztrátu našeho národního kapitálu, nýbrž hroznou katastrofu pro rolnictvo celého kraje. Opatrní správní radové, kteří úpadek již mě[illegible]

napřed předvídali, nepřišli sice o nic, ale ubozí malí akcionáři přišli nejen často o těžce nastřádaný groš, nýbrž bezohledným vymáháním pohledávek konkursní správou často i o celý svůj majetek. Cukrovar pak prodán za babku buď na špýchar a do starého železa aneb jej koupil Žid, jenž brzy začal vydělávat statisíce tam, kde správní rada statisíce prodělala. Ale i kde akciový cukrovar přečkal kritické doby, octly se brzy akcie z rukou rolnických v rukou kapitalistických a správní rady dnešních akciových cukrovarů chovají v sobě živly, jež jsou spíše vším jiným než zemědělci. Odtud ona zdravá reakce kruhů rolnických, směřující k zakládání cukrovarů ryze rolnických a mající původ svůj hlavně v obraně proti kapitalistickým kartelům cukrovarnickým, vykořisťujícím v nahém výdělkářství bezbranného a neorganisovaného malého rolníka nejbezohlednějším způsobem.

Tak vypadá náš rozkvět cukrovarnický po stránce hospodářské. A v národnostním směru? Toho drastický příklad podává pojišťovací organisace českých cukrovarů, soustředěná v cukrovarnickém pojišťovacím spolku. Nejen uvnitř, ale i zevně jest ráz spolku tohoto ostentativně německý.

A tím smutnou kapitolu o našem velkoprůmyslu můžeme skončiti.

VI.

V dnešní době peněžné a kapitalistické nejdůležitější úlohu v organismu hospodářském hraje ú rnictví. Úvěr jest v moderní době onou pákou, k ou kdysi Archimedes chtěl hýbati světem, ú z ničeho finguje milionové hodnoty a po-

mocí jich ovládá hospodářstvím soukromým i státním. Nástroji úvěru jsou směnky a cenné papíry, jeho prostředníky peněžní ústavy, jeho centrem bursa. Nuže, jak se to má s českým peněžnictvím, s českými úvěrními ústavy, s českou bursou?

V peněžném oboru nejdůležitější funkci vykonávají veliké akciové společnosti, sprostředkující úvěr ve velkém, naše banky. Na prvním místě jest ona banka, jíž stát poskytl neocenitelnou privilej vydávati bankovky s nuceným oběhem. Jest to ústav rovněž akciový, banka dříve národní, nyní rakousko-uherská, s akciovým kapitálem 90,000.000 zl. Tato banka, jež ovládá celý trh peněžní a důležitý vliv má na úvěr státní, organisována jest přísně dualisticky. Sestává z dvou hlavních ústavů: ve Vídni a v Pešti, všude jinde jsou jen filiálky a ústavy pobočné. Celá správa jest scentralisovaná, filiálky mají jen zcela obmezený význam co do směnečného reeskontu a místního lombardu (zápůjček na cenné papíry). Tak zejména v zemích koruny České jsou pouhé bezvýznamné filiálky v Praze, Brně a Opavě, právě tak jako v Budějovicích, Děčíně, Chebu, Kr. Hradci, Kolíně, Liberci, Plzni, Teplicích, Warnsdorfu, Žatci, Bílsku, Krňově, Olomouci, a filiálka v Praze nemá o nic větší pouvoir, než filiálka ve Warnsdorfu. Počítáme-li, že z 16 filiálek v zemích českých jest jich neméně než 12 v městech německých neb zněmčených a pouze 4 v městech s českou repraesentací (Praha, Plzeň, Kolín, Kr. Hradec), vidíme, jak nerovně účasten jest podpory důležitého tohoto ústavu rozvoj průmyslu a obchodu českého a německého.

Pohlédněme se po ostatních bankách. Nehledíme-li k hypoteční bance a zemské bance král. Českého, jež nespočívají na principu ak-

vém a mají svůj zvláštní stanovami obmezený okres působnosti, máme v Praze čtyři velké banky akciové: Živnostenskou banku, českou banku „Union“, hospodářskou úvěrní banku a českou eskontní banku. Naproti tomu ale jsou v Praze filiálky těchto vídeňských bank: rakouského úvěrního ústavu, anglorak. banky, bankovního spolku a nejnověji přibude filiálka t. zv. Länderbanky. Již z toho jest patrno, že české peněžnictví a úvěrnictví nestojí na vlastních nohou, nýbrž jest odvislým od Vídně. Než všimněme si nejprve našich domácích bankovních ústavů. Již předem můžeme říci, že jen jeden jediný z nich, Živnostenská banka s akc. kap. 5,000.000 zl., svým původem, svou správou, svou vnitřní organisací jest ústavem českým. Utrakvistický nátěr má ještě hospodářská banka úvěrní s akciovým kapitálem 2,500.000 zl., jež svou repraesentací jest po většině kavalírská, naproti tomu Česká banka „Union“ s akc. kap. 8,000.000 zl. a eskontní banka s akc. kap. 3,000.000 zl. jsou čistě německo-židovské. Předsedou správní rady v této jest B. Tempsky, členy ryt. Portheim, ryt. Zdekauer, v. Bachofen, Beer, Claudi, Fischel, Freund, ryt. Kubinzky, Kukuk, Robitschek, v oné předsedou Schobloch, členy hr. Hardegg, Klaudy, Elbogen, Exner, Kohn, Kopetzky, Nabl, Pfeifer, Rosenfeld, v. Waldek, Wien, tedy samí sloupové pražského německého kasina. Béřeme-li tedy jen domácí banky v úvahu, jest v Čechách bankovnictví velikou převahou německo-židovské. Ale poměr tento ještě daleko se zhorší, vidíme-li, že celé bankovnictví v Čechách ovládáno jest vlastně bankami [illegible] ňskými a že ústavy domácí participují na [illegible] jen vlivem zcela nepatrným. Vídeň jest ten [illegible]vský polyp, který i v hospodářství roztahuje

sterá svá ramena po žírných krajích českých, veliké banky vídeňské: úvěrní ústav se 40,000.000 zl. akc. kap., pozemkový ústav úvěrní s 9,600.000 zl. akc. kap., banka pro země rak. s 40,000.000 zl. akc. kap., anglorakouská banka s 18,000.000 zl. akc. kap., bankovní spolek víd. s 25,000.000 zl. akc. kap., dolnorak. esk. společnost s 9,800.000 zl. akc. kap., banka „Union“ s 12,000.000 zl. akc. kap. atd. absorbují a ovládají i v zemích českých největší část obchodu bankovního. Kolik jest měst a obcí českých, kolik velkých podniků a závodů, jež částečně nuceny, částečně dobrovolně hledají úvěr a styk obchodní s velkými bankami vídeňskými a německými, mnoho-li procent z tučných dividend a obrovských výdělků těchto nepřátelských bank pochází z českého kapitálu a české práce? Zde jest otevřená rána, kterou uchází národnímu tělu našemu nejvíce krve a nejvíce síly, národ náš pracuje a lopotí se v nižších sférách hospodářské produkce a nepřátelé naši lví podíl této práce ve vyšších sférách produkce bez práce a namáhání jen na základě hospodářské své převahy strkají do kapes.

S tím souvisí i naprostá a ponižující odvislost pražského trhu peněžního od Vídně. Pražská bursa jest holé nic, jest to pouhý stín peněžního tržiště, pouhé hokynářství, kde dějí se nejvýš nepatrné uzavírky v místních hodnotách. Pro Prahu jest rozhodující bursa vídeňská, bez kursů vídeňských neuzavírá se nejmenší obchod, každá větší transakce děje se teprve po sondování trhu vídeňského. Mezi filiálkami pražskými a vídeňskými bankovními centrálkami hraje stále telefon. Jděte prodávat neb kupovat za 10.000 zl. jakýchkoliv papírů a bankéř se napřed ptá ve Ví[illegible]. Na pražské burse nenašel by ani kupce ani [illegible]

davače. Co tato finanční odvislost od Vídně znamená, může si však představiti jen zasvěcenec. Ty obrovské miliony, jež hravě se na burse vydělávají — ovšem též prodělávají — shrabuje finanční svět vídeňský.

Rozumí se, že co platí o velikých akciových bankách, platí v malém i o firmách soukromých. Od velikých soukromých bankéřů až do drobných prodavačů „losů na splátky“ vše německé, židovské. Procházka po pražských Příkopech a živějších ulicích dá nám za pravdu.

Ale což naše ostatní peněžní ústavy, což naše záloženství, kterým se chlubíme před celým světem? Jest pravda, že ve směru tom národnostně stojíme si líp až na jednu výjimku. „Česká spořitelna“ jmenuje se ta nedobytná tvrz pražského kasiňáckého Němectva, jež svými vklady přes 100,000.000 zl. a svým reservním fondem přes 20,000.000 zl. jest hojným a nevysýchajícím pramenem pro financování kde jakého podniku, který má za účel naše národní a kulturní přitlačení ke zdi. A do tohoto obrovského reservoiru snáší náš venkovský lid stále a stále své úspory a pomáhá k vzrůstu finanční jeho moci a převahy do nekonečna. Také illustrace naší hospodářské uvědomělosti.

Leč vraťme se k těm našim proslaveným záložnám. Naše záložny, o jichž dřívějších zásluhách o naše hospodářské organisování a sesílení ovšem nikdo nepochybuje, ozářeny byly během času takovým leskem samo sebou se rozumějící chvály, že kritika jich, jako mnohých jiných nedotknutelných věcí u nás, považována byla přímo za [illegible]ozování věci národní. A přece jest málo [illegible]itucí, jež od svého původně prospěšného účelu [illegible]e odchýlily a v pravý opak převrátily, jako

právě záložny. Myšlenka, jež vynálezci úvěrních společenstev svépomocných v Německu, Schulze-Delitzschovi, a zakladatelům jich u nás, Šimáčkovi a Randovi, tkvěla na mysli, byla organisace drobného kapitálu, směřující proti velkokapitalismu, tedy svépomoc vrstev hospodářsky slabých, aby ubránily se hospodářské převaze silných. Byl to tedy jaksi associačně-humanní princip na základě hospodářském. Aby však princip tento mohl prakticky býti účinným, bylo třeba, aby tu byla skutečná svépomoc, aby úvěr, jejž záložny, jakožto sdružení úvěru schopná, jednotlivci, jakožto subjektu úvěru hledajícímu, poskytují, založen byl skutečně na základě humanním, neb líp veřejnohospodářském, soukromý zisk vylučujícím. Avšak co vidíme při našich záložnách? Naše záložny jsou peněžní ústavy, jež zásadu zištnosti provádějí do všech možných důsledků, ústavy, při nichž jedině zisk, třeba zisk malorolníka a maloživnostníka přímo vykořisťující a vyssávající, zisk až hranice lichvy překročující a často i ze špinavých pramenů plynoucí, jest jediným účelem a vodítkem. Že nepřeháníme, dokazují číslice.

U českomoravských záložen pohybovala se v r. 1891 míra úroková při zápůjčkách směnečných mezi 5% až do 9%, při zápůjčkách hypotečních mezi 4½% až do 9% (!) Při tom však 65·71% všech záložen půjčovalo na směnky na úrok nejméně 6% a výše a 97·13% všech záložen na hypoteky na 5% a výš, resp. 35·35% všech záložen na 6% a výš. Naproti tomu platily záložny samy ze svých vkladů 4% až 7%, avšak z toho 69·56% všech záložen 4½% a méně. Tento rozdíl mezi úroky passivnými a aktivní tvoří onen tučný zisk našich záložen, jenž v r. 1891 činil 1,345·537 zl. a rovnal se 8·4% z

ční vlastního jich jmění. Podobně se měly věci v roce 1892. Míra úroková ze zápůjček směnečných kolísala mezi $4^3/_4\%$ až 9%, při čemž ani 10% záložen nepůjčovalo na méně než $5^1/_2\%$, míra úroková ze zápůjček hypotečných 4% až 9%, při čemž jen 4% všech záložen půjčovalo na úrok nižší než 5%. Naproti tomu úroková míra z vkladů záložen ských pohybovala se mezi 3% až 6%, při čemž ale 73% záložen platilo nejvýš $4^1/_2\%$. I v tomto roce rovná se zisk $8{\cdot}4\%$ zúročení vlastního jmění. Není pak divu, že vlastní jmění záložen činící roku 1878 jen 8,290.322 zl. stouplo v 10 letech na 14,225.444 zl. a činí roku 1892 již 17,586.567 zl. 19 kr. Je-li však tato zištnost našich záložen při úvěru výrobném škodlivá a s jich původní tendencí svépomocnou neslučitelná, jest při jistém druhu jich obchodů, týkajícím se zavržitelného úvěru spotřebného, přímo křiklavá. Úroková míra našich záložen ských zastaváren pohybuje se mezi 16% až 18%! A to jsou úroky vykořistěné z nouze chudiny při obchodech vylučujících naprosto veliké risiko.

Jakou mravní cenu mají při tomto čistě podnikatelském stanovisku ony drobty, jež záložny naše každoročně ze svých výtěžků věnují na „účely vlastenecké a humanní“? Nepodobají se almužně lichvářově, jenž ostentativní munificencí snaží se získati si pověst dobrodince?

Ale i v jiném směru činnost záložen vykazuje mnohé temné stránky. Poukazujeme jen k sociálně zhoubnému parcelářství, jež na venkově našem dosud tak bují a rolnický stav de[illegible]uje a jehož podporovatelkami jsou mnohé [illegible]e záložny. Mnohá parcelace by nepřišla k místu [illegible]ohá selská rodina nepropadla by proletari-

saci, kdyby nebylo ochotné záložny, jež parcelaci financuje a umožní. Ovšem kyne z tohoto druhu „obchodu“ záložně značný a jistý profit, ale kde zůstává veřejná mravnost a „humanní činnost“ založen?

Zbývá, bychom promluvili na tomto místě ještě o jednom odvětví, jež s obchodem ovšem jen zevními známkami souvisí, nicméně důležitým svým úkolem a mocným soustředěním kapitálu daleký má význam hospodářský. Míníme ústavy pojišťovací. Živelní pojišťování již dle podstaty a tendence své náleží mezi ony instituce, jichž provádění jest v první řadě úkolem státu a jichž zůstavení soukromé činnosti podnikatelské bylo jen nezdravým důsledkem manchesterského liberalismu a mělo škodné následky v zápětí. Postátnění dnešních soukromých pojišťoven se také již vážně ventiluje a jest pouhou otázkou času. Dokud však pojišťování nalézá se ještě v rukou soukromého podnikání, má pro nás značný význam ve směru národnostně-hospodářském. Neboť mimo tři neb snad čtyry větší pojišťovny na principu vzájemnosti spočívající, jsou všechny ostatní akciové pojišťovací ústavy, tedy ústavy, u nichž nejprve jedná se o zisk a dividendy, ryze německo-židovské. Ba nejsou to ani ústavy domácí, které na nás vydělávají své peníze, nýbrž buď přímo zahraničné, mající zde pouze své representace aneb aspoň vídeňské. Vizme jen: „Dunaj“ s akc. kap. 1,000.000 zl., spr. rada: v. Grimburg, Siegl, Figdor, v. Goldschmidt, Lichtenstern, v. Mauthner, Schwabe, Tschmarke, bar. Westenholz. „Rak. Phönix“ s akc. kapitálem 2,000.000 zl., spr. r. kn. Salm-Reifferscheid, [illegible]. Poniński, Millanich, Biel, Ehrmann, Freund, [illegible]got, Heim, bar. Herring, Frankensdorf, Hoc[illegible],

Klang, bar. Klein, bar. Liebig, Schreyer, Teleki. „Assicurazioni Generali“ (Terst) s akc. kap. 5,250.000 zl., spr. r. Bozza, bar. Bruck, Calabi, bar. Morpurgo, Segre, Romanin-Jacur, v. Miller, v. Hegedus, M. Jókai (!). „Riunione Adriatica di Sicurtà“ (Terst) s akc. kap. 4,000.000 zl., spr. r. Neumann, bar. Alber, bar. Morpurgo, bar. Ralli, bar. Reinelt, Salem. Dále uherské: „Foncière“ (Budapešť) s akciovým kapitálem 2,000.000 zl., správní r. baron Kochmeister, v. Aebly, Bartholoni, Hoffmann, Joly, Loisch, Schenk, Schön, Soubeyran. „Franco-hongroise“ (Budapešť) s akc. kap. 1,250.000 zl., spr. r. v. Beniczky, Bronville, Bisicz, v. Ferenchich, Ivánka, Lónyay, Neményi, Robitsek, v. Ullmann, Szokoly, Schreiber, Tafler, Wapler. To jsou ty hlavní ústavy, které mají rozestřeny své sítě agentské po celých Čechách a Moravě a jež strhují valnou část pojišťování na sebe. A tu ještě nepřihlížíme k různým těm „Lipským“, „Gresham“, „North British“, „Germaniím“, „Equitable“, „Mutual“, „L'aigle“, „Helvetiím“ atd., atd. Nejinak se to má s pojišťováním na život. Nehledíc k řečeným společnostem, pokud rovněž životním pojišťováním se obírají, máme zde vídeňskou „Kotvu“ s akc. kap. 1,000.000 zl., spr. r. hr. Zichy, hr. Hoyos, hr. Náko, Pontzen, hr. Prokesch, hr. Osten, v. Vering. „Allianci“ s akc. kap. 500.000 zl., pak vzájemnou „Austrii“, „Janus“, „úrazovou“ atd. Vidíme tedy, že i v oboru pojišťovacím jsme velmi, velmi pozadu.

Tím bychom tedy byli s peněžnictvím a úvěrnictvím naším hotovi. Ani zde nevypadla bilance p[illegible]ě.

VII.

S tržebnictvím souvisejí úzce nejdůležitější jeho prostředky: komunikace. Jest nepopíratelno, že síť silniční u nás jest vysoce vyvinuta. Stát i okresy samosprávné konají v tom směru plně svou povinnost. Avšak silnice mají dnes význam hospodářský pouze pro obchod a poměry místní, zejména agrikulturní. Vyšším účelům vyhovují právě jen v krajích hospodářsky zanedbaných, jež dosud postrádají drah železných. Bohužel, že u nás, zejména v jižních Čechách, o kraje takové není nouze. Celé kraje rozlohy mnoha a mnoha čtverečných mil postrádají dosud toho, k čemu slouží žíly, krev rozvádějící v těle lidském: železnic. Není divu, že pak kraje ty zakrňují a v hospodářských i kulturných směrech daleko zůstávají za jinými. Primitivný způsob zemědělství, nevyvinutý obchod a úplný nedostatek velkého průmyslu, pak nedostatek kapitálu, chudinství a vystěhovatelství jsou toho následky. V poslední době dějí se přece jakés pokusy o nápravu stavbou železnic lokálných. Jest to ovšem rozhodný pokrok, avšak účelná a systematická síť železnic prvého řádu ani co do dopravy zboží, ani zejména osob se tím nenahradí. Lze vůbec makavě pozorovati, že při zakládání hlavních tratí v království Českém nerozhodovaly motivy hospodářské, nýbrž politické. Nejen, že všechny železnice probíhající zeměmi českými béřou přímý směr do Vídně, kde tvoří husté středisko, nýbrž ony pokud možno jako naschvál vyhybají se Praze, jež jest přece hospodářským srdcem celého království a činí spojení její s ostatním ‘é- lesem zemským buď přímo nemožným neb ne ýš nesnadným. Teprve pozdějšími oklikovými l-

bočkami bylo nevyhnutelné spojení docilováno. Nejeklatantnější příklad jsou v té příčině, podíváme-li se na mapu, rak. severozápadní dráha, jež spojuje Berlín s Vídní přes Lysou s úmyslným pominutím Prahy, a hlavní trať bývalé dráhy císaře Františka Josefa, spojující Lipsko s Vídní přes Cheb a Plzeň. Jaká obrovská škoda hospodářská tím Praze povstává, jest na bíledni. Ale nejen v zakládání tratí, i v tarifnictví, ba i v jízdních řádech jeví se dosud systém nám přímo nepřátelský. Jest známo, že sazby dopravní do Německa jsou nižší než uvnitř hranic a že následkem toho ku př. české uhlí v Německu jest lacinější než u nás, jest známo též, jaké rány zasadilo nestejné tarifnictví našemu mlynářství. A jest také známo, že osobní spojení dle jízdních řádů našich jest pokud jen možno nepraktické a zdlouhavé. Kdo nejrychleji se chce dostati do Polska, do Ruska, ba i do Italie — musí přes Vídeň! Třicetimilovou zajížďkou projede rychleji, než po přímých tratích, jež namnoze postrádají direktního rychlovlakového spojení. Ale to se týká hospodářské stránky našich drah, nyní k stránce národnostní. Dráhy postátněné vymykají se v tom směru diskussi, souvisí jich poměr k našemu národu s celou ostatní politickou situací. Jinak se to má s drahami soukromými, jež patří soukromým akciovým společnostem a na něž stát může vykonávati jen určitou obchodně-politickou ingerenci. V zemích koruny České jsou to tyto dráhy: rak. uher. společnost státní dráhy (sice státní, ale soukromé společnosti na dlouhou řadu let pronajatá), pražsko-duchcovská, duchcovsko-po[illegible]okelská a moravská pohraniční dráha (sou-kr[illegible] a pouze ve správě státní se nalézající), ko[illegible]ě úplně soukromé co do vlastnictví i správy:

česká západní dráha (o jejíž sestátnění právě se jedná), česká severní dráha, buštěhradská dráha, ústecko-teplická dráha, rak. severozápadní a jihoseveroněmecká spojovací dráha, severní dráha císaře Ferdinanda a moravsko-slezská ústřední dráha, dále lokální: české obchodní dráhy, rak. místní dráhy a jiné menší důležitosti.

Tážeme se: v čí rukou, v čí vlastnictví a správě nalézají se tyto dráhy, jichž tisíce a tisíce kilometrů probíhá ryze českým územím, jež z českých peněz tyjí a platí bohaté své dividendy? Nejlepší odpověď k tomu dává složení jich správních rad.

1. Rak.-uher. spol. státní dráhy: sídlo Vídeň a Budapešť. Členové vídeňské správní rady: r. Taussig (předs.), hr. Berchtold, v. Bohus, hr. Clary Aldringen, Fould, bar. Heeckeren, v. Miller, bar. Arnstein, bar. Scudier; členové peštské spr. rady: bar. Harkányi (předs.), v. Hegedüs, hr. Keglevich, hr. Náko, bar. Wodianer. Úhrnná síť 2852 km, akc. kap. 413,184.000 zl.

2. Pražsko-duchcovská dráha. Sídlo Praha. Spr. rada: † ryt. Klaudy (předs.), bar. Castell-Rüdenhausen, Arnhold, Dimmer, bar. Dreifus, Leitis, Weissel. Síť 169 km, akc. kap. 35,000.000 zl.

3. Duchcovsko-podmokelská dráha. Sídlo Teplice. Spr. rada: hr. Dubsky (předs.), Bauer, Guttmann (Berlín), Holländer (Berlín), Lichtenstern, v. Pflaum (Stuttgart). Síť 92 km, akc. kap. 27,000.000 zl.

4. Mor. pohr. dráha. Sídlo Vídeň. Spr. rada: v. Schenk (předs.), Bunzl, Foregger, v. Oberleithner. Síť 112 km, akc. kap. 17,000.000 zl.

5. Česká záp. dráha. Sídlo Vídeň. r. rada: ryt. Gompertz (předs.), ryt. Weiss, ryt P n-

bostel, bar. Klein, v. Lieben, bar. Rothschild, v. Schreiner, Stern, ryt. Stockert, bar. Stummer. Síť 200 km, akc. kap. 27,000.000 zl.

6. Česká severní dráha. Sídlo Praha. Spr. rada † Schmeykal (předs.), bar. Banhans, Bayer, Fröhlich, ryt. Lanna, Pfeifer, Speyer. Síť 322 km, akc. kap. 35,000.000 zl.

7. Buštěhradská dráha. Sídlo Praha. Spr. rada: Tragy (předs.), Tempsky, Bachofen, Beer, kn. Fürstenberg, ryt. Lanna, bar. Pusswald, ryt. Zdekauer. Síť 467 km, akc. kap. 69,000.000 zl.

8. Ústecko-teplická dráha. Sídlo Teplice. Spr. rada: Stradal (předs.), kn. Clary, Marbach, Peez, Tragy, Thierre, Wittgenstein, Wolfrum, ryt. Zdekauer. Síť 162 km, akc. kap. 21,000.000 zl.

9. Rak. severozápadní dráha. Sídlo Vídeň. Spr. rada: ryt. Mährheim (předs.), ryt. Taussig, v. Haber, bar. Haimberger, hr. Hardegg, Landauer, bar. Liebig, Prinzig, Redlhammer, Sax, ryt. Schenk, ryt. Schoeller, Schvarz, v. Siegmund, Strache. Síť 935 km, akc. kap. 160,000.000 zl.

10. Jiho-severoněmecká (!) spojov. dráha. (Pardubice-Liberec!) Sídlo Vídeň. Spr. rada: v. Siegmund (předs.), v. Goldschmidt, bar. Haimberger, Herz, bar. Klein, bar. Liebig, Löb, bar. Oppenheimer, Redlhammer, bar. Wächter. Síť 280 km, akc. kap. 42,900.000 zl.

11. Severní dráha císaře Ferdinanda. Sídlo Vídeň. Spr. rada: markr. Pallavicini, hr. Boos Waldeck, ryt. Chrzanovski, ryt. Dutschka, bar. Felder, Hönigswald, v. Lenz, br. Spens-Boden, Stöger, Tenenbaum, Weisweiller. Síť 1975 km, akc. kap. 196,000.000 zl.

[illegible]. Mor.-slezská ústřední dráha. Sídlo [illegible]. Spr. rada: ryt. Feistmantel (předs.),

Bauer, Grünebaum, Mayer, v. Pazelt, Pechar, v. Pflaum, Anellmalz. Síť 154 km, akc. kap. 25,900.000 zl.

13. České obchodní dráhy. Sídlo Vídeň. Spr. rada: hr. Harrach (předs.), hr. Hidvég, hr. Czernin, v. Grimburg, ryt. Haberler, Klima, bar. Arnstein, Rimböck, hr. Thun-Hohenstein. Síť 191 km, akc. kap. 12,000.000 zl.

14. Společnost rak. místních drah. Sídlo Vídeň. Spr. rada: bar. Born (předs.), bar. Seiller, S. Born (Berlín), v. Haber, Kuczynski (Berlín), Loewe (Berlín), Philippsthal (Berlín), v. Portheim, Sax, Scherker, v. Schwind. Síť 373 km, akc. kap. 15,500.000 zl.

To jsou asi hlavní tratě v zemích koruny české. Stali jsme se úmyslně obšírnějšími, chtěli jsme podrobně ukázati, v čí rukou nalézají se české dráhy soukromé a jaký vliv má národ náš na jich správu. Vidíme zahanbující faktum: ani jedna česká soukromá dráha není naše, akcie těchto drah, jich vlastnictví i správa jsou veskrze v rukou nám cizích, mnohdy přímo nepřátelských. A nyní si snadno vysvětlíme toho nepřátelského ducha, jenž z celého železnictví proti národu našemu vane, nyní jest nám jasné to hospodářské i jazykové tištění nás ke zdi, to výsměšné a hrdopyšné odbývání našich přání a stesků, to železniční hospodářství přes hlavy naše. Nyní víme, proč i zevním a ostentativným způsobem šlapou se na železnicích jazyková práva naše, proč úřednictvo železniční jest germanisačním pionýrstvem v ryze českých krajích, proč německé kolonie a školy bují na všech větších stanicích, proč odměna a povýšení čekají každého zřízence, který neostýchá se urážeti a ponižo[illegible]i náš jazyk a náš lid. Zde nespomohou obr[illegible]é

novinářské články, z kterých si vídeňské správní rady tropí smích, zde nejsou nic platny ojedinělé protesty a stížnosti v knize přání, zde leží příčina malomoci a ponížení našeho hlouběji: přímo v naší chudobě, v naší hospodářské impotenci.

A na tomto poli tak širém a dalekém není bohužel naděje v obrat k lepšímu. Dějí se sice pokusy při nových lokálních drahách, aby aspoň část akciového kapitálu zůstala v rukou domácích, ale s jakým nezdarem, vidíme nejlíp ku př. na nové lokální dráze Německý Brod-Humpolec, jež, ač českým kapitálem a za intervence českých bank založená, má opět sídlo — ve Vídni, správní radu většinou německou a vnitřního ducha i zevní nátěr opět — německý.

Můžeme-li kde nabyti přesvědčení, jak ve svém hospodářském vývoji jsme pozadu, jak ubohou a politování hodnou úlohu dosud hrajeme, jak směšnými frásemi jsou deklamace o naší síle a mohutnosti a o vlivu, který bychom mohli vykonávati, pouhý pohled na každý železničný vagon a na každou strážní budku nám je zjednává.

A co platí o železnictví, platí v malém i jinde. I ta pražská tramway jest společnost cizí, která na nás vydělává a našim přáním a steskům se jen vysmívá. A právě v nejnovější době přešla ve vlastnictví konsorcia bank, v němž český kapitál participuje mírou nejskrovnější.

Ještě jeden obor komunikací zbývá, přírodou samou zemím našim štědře udělený, jenž by mohl povznésti tržbu a vývoj náš k netušené výši. Míníme naše splavné řeky. Jak obrovský úkol komunikační připadá regulovaným prů-
ům v jiných státech evropských a jak bídně
e na tom u nás! Ani hlavní město Praha,
na mohutné řece v středu království, nemá

splavnou dráhu k moři, o ostatních četných řekách českých ani nemluvíce. Co tu vodní síly, co tu bohatství, co tu zisku leží ladem a plyne bezúčelně a marně mimo nás. Léta již mluví se o splavnění Vltavy a Labe, o kanálu Labsko-Dunajském a zase Odersko-Dunajském, odbývají se anketa za anketou a komise za komisí a český obchod marně čeká na praktický výsledek, marně živoří a dusí se cizí soutěží. Voláme na vládu, na zem a sami máme ruce v klínu, čekáme stále pomoci odjinud a stokrát jsme se přece již přesvědčili, že rosteme jen sami ze sebe, že nepomůžeme-li si sami, nepomůže nám nikdo.

A tak končíme i tuto kapitolu nad jiné smutnější a žalostnější. V našich komunikačních prostředcích, zejména ale v našem železnictví dokumentuje se více než kde jinde naše kapitalistická odvislost a malomoc, naše — hospodářská inferiorita.

A s tím snad souvisí i zajímavý úkaz, že portefeuille odborných ministerstev obchodu a financí nalézají se v rukou — nám nejméně nakloněných.

VIII.

Nastává otázka, kde hledati příčiny tohoto našeho hospodářského úpadku. Jak lze vysvětliti, že my, národ počtem 6 milionů, národ slavné minulosti, vysoké kultury, národ duševně nadaný, pilný a přičinlivý jsme ve své vlasti v hospodářském poddanství, že minorita nad námi vládne a nám poroučí, kdežto jiní menší, kulturně dal' za námi stojící národové, jako Maďaři, v hos dářském ohledu stále rostou a sílí.

Částečné vysvětlení poskytuje politický úpadek náš posledních dvou století, zejména ztráta naší šlechty a tím i ztráta většiny panské půdy a poněmčení našeho obchodu i průmyslu. Ale vysvětlení toto nedostačuje. Vždyť obrovský vzrůst hospodářský kulturných národů evropských datuje se vlastně teprve od druhé polovice tohoto století, tedy od doby, kdy stáli jsme již vzkříseni a uvědoměni v plném boji za práva svá politická. Jak to přijde, že právě v posledních desítiletích, kdy v kultuře, ve vědě, literatuře, v umění učinili jsme tak mohutný pokrok, ve vývoji hospodářském, v emancipaci hospodářské nemůžeme ku předu?

Příčina toho vězí hlouběji, v samé povaze naší národní. Nelze popříti, že sanguinická, lehce vznětlivá a rázem zas ochabující povaha naše národní spíše tíhne k romantickému idealismu než k praktickému realismu. Nejen celý národ má své ideály politické, aprioristicky konstruované, těžko dosažitelné a snad vůbec nedostupné, i každý jednotlivec dle své osobní individuality má své tužby a přání často vysoko nad skutečností a možností se nesoucí. Konečný cíl, jako bludička mihavým leskem zářící, bývá často sám neurčitý, ještě neurčitější jsou však cesty a prostředky, jež k němu mají vésti. Neměří se síly, neuvažují se schopnosti, podceňují se překážky. Avšak právě vlastnost tato s požadavky praktické moderní doby v příkrém stojí odporu. Právě povolání, jež pro hospodářský rozmach národa mají největší důležitost: průmysl, tržba, továrnictví, bankovnictví, vyžadují zcela opačné vlast-
a schopnosti. Nikoliv ideologické blouznění,
avé snění, horkokrevné nadšení, filosofické
ní, nýbrž chladnokrevnost, duchapřítom-

nost, vypočítavost a rychlé využitkování dané situace jsou nutné podmínky úspěchu v t. zv. praktických zaměstnáních. Jsou snad ušlechtilejší, ideálnější vlastnosti naše, než našich soupeřů, avšak v dnešním konkurenčním kapitalistickém řádu hospodářském ony vítězí.

Proto vidíme, že z našeho národa vychází tolik inteligence a umělců, tolik učenců, profesorů, právníků, lékařů, kněží, techniků, básníků, malířů, hudebníků, úředníků, a tak málo průmyslníků, obchodníků, továrníků.

Namítne se, že jsme chudý národ a k praktickým zaměstnáním že třeba kapitálu. Budiž. Ale vidíme, že obyčejně i synové zámožných rolníků a řemeslníků, kteří sami bez kapitálu domohli se v praktickém zaměstnání značného blahobytu, z jakéhos pošetilého a škodného předsudku opouštějí povolání otcovské a rozmnožují, třeba talent jich nedosahoval ani prostřednosti, armádu inteligence.

Jiná význačná a nás přímo k podřízenému postavení odsuzující vlastnost, jest nedostatek podnikavosti. Jakási nevysvětlitelná bázeň před jakýmkoliv risikem, jakýsi nedostatek iniciativy, jakýsi pud mamonářský, snad následek dvěstěleté hospodářské poroby, činí u nás nemožnou každou sebe zdravější spekulaci. Kdo má peníze, drží je uzavřené pod trojnásobným zámkem ve formě spořitelních knížek neb pupilárních cenných papírů, kdo jich nemá, málomocně věší hlavu a hledá chleba v sebe lokajštějším postavení. Nejrozšířenější a nejoblíbenější povolání naše mimo zemědělství jest stav úřednický. Ale rolník nerozmnožuje kapitál, nýbrž žije z renty pozemkové, a normálných poměrů nemůže tedy značně rozn - žiti své jmění, nýbrž musí býti uspokojen, -

vzdá-li svým dědicům statek v tom stavu, v jakém jej sám byl převzal, při čemž ovšem dědicové o to jsou chudší, o kolik jest jich více. Úředník pak nejen že ze svého, třeba slušně vyměřeného služného ničeho dětem nemůže zůstaviti, leč snad tolik vzdělání, aby samy opět nastoupiti mohly dráhu úřednickou, nýbrž jest celý svůj život člověkem nesamostatným, od milosti jiných závislým. A přece jest přímo nevysvětlitelno, jakou velikou zálibu má zejména lid venkovský v karieře úřednické. Tužbou mnohého rolníka není nic jiného, než aby synek jeho stal se „pánem“, za tím účelem lopotí se od rána do večera, mozolí se a utrhuje si od úst a nepomyslí, že synek ten na domácí hroudě byl by snad spokojenějším, než v upjaté uniformě v zaprášené kanceláři. Kolik let namoří se hoch v škamnách gymnasia neb realky, než natlukou do něho předepsanou porci potřebných i nepotřebných vědomostí, jak krušný boj o život nastává mu na vysokých školách, kdy kondicemi a písařením po advokátních kancelářích dobývati musí trpkou existenci, a přestojí-li vše šťastně, odbude-li všechny ty zkoušky: co jej čeká? Hladová několikaletá suplentura, bezplatné praktikování soudní, nehonorovaná nemocniční praxe, chudá horská kaplanka, bídně placené kresličství neb assistentství v cukrovaru. A překoná-li tu řadu let smutné existence, neupadne-li do dluhů, z nichž se po celý život nevyseká, neb neožení-li se „z lásky“ a neučiní-li tím celou rodinu nešťastnou, co jej čeká i v nejlepším případě? Plat, jaký si vydělá každý prostředně situovaný řemeslník neb obchodník, stálá bázeň o karieru, věčné [illegible]ní o protekci, čistění klik, existenční odvaz, zapírání přesvědčení a často i národnosti.

A tak „jistý chléb“ jest i velmi trpkým chlebem. A ještě smutnější poměry jsou u úřednictva, jež nemá akademického vzdělání. Dojde ovšem dříve zaopatření, ale celá ta armáda úředníků manipulačních, poštovních, železničních, kancelářských, účetnických, kde, pokud služby státní se týče, vojenský certifikát má přednost před maturitním vysvědčením, jaké má vyhlídky pro život, jakou má budoucnost? Než dojde jen poněkud slušnější existence, již dávno oheň mládí vyhasne ve zraku, láska k životu strouchniví v srdci, a chuť k práci vytratí se z mozku. Pleš, škrobenost a byrokratismus jsou tři nerozlučné známky sestárlého úředníka. A přece nejen vůle rodičů, i vrozená nechuť samotného studentíka k samostatnému postavení rozhoduje často o jeho dráze životní. Většina právníků, techniků, ba i obchodních akademiků ze zvláštní neodůvodněné obavy zamítá samostatnou existenci a volí dobrovolně úřední karieru ve službě státní i soukromé. Nejen domácí úřady přeplněny jsou silami úřednickými, každé vypsané místo zahrnuto jest záplavou žádostí, ale i do ciziny exportujeme svou inteligenci, čímž kapitál domácí, na vychování její věnovaný, na vždy jest ztracen. Máme znamenité, theoreticky vzdělané techniky i obchodníky, již jakožto síly pracovní požívají pověsti evropské, ale inteligence jejich vykořisťována jest ve službách cizích, z práce jejich tyjí a rostou namnoze naši odpůrci. Nejen v Čechách, v celém Rakousku, ba i v cizině značné procento úředníků ve službách veřejných i závodech soukromých jsou národnosti české; co nám všichni tito příslušníci národa našeho jsou platni, čím rozmnožují národní náš kapitál? My jsme národ chudý, který nesmí se spokojiti s udržením svého národního jmění, nýbrž musí je rozšiřo-

export inteligence naší do ciziny jest neodůvodněným luxusem, třeba tím šířena byla chvála a čest jména českého. Proto také vychází pro nás effektivní ztráta, když kapitalisté naši spokojují se $3^1/_2\%$ ziskem v záložnách a spořitelnách, kdežto odpůrci naši ve svých obchodech a továrnách vydělávají 50% a více! Tak nerosteme, nýbrž chudneme, pomalu, ale jistě.

Nuže, kterak napraviti tuto chybu v naší národní povaze, kterak doplniti tento nedostatek reálnosti, nechuť k praktickému povolání, tuto naši nepodnikavost? Je-li náprava možna, leží jedině v naší výchově. Naše vychování školské i praktické musí se bráti jiným směrem, než dosud, neboť oba hlavní činitelé, jež vychování naše sprostředkují, školství a publicistika berou se dosud cestou zcela opačnou.

IX.

Školství naše elementární k vzdělání praktickému a odbornému pranic nepřihlíží. Do jisté míry jest to přirozeno. Jsou jisté základy vzdělání: čtení, psaní, počítání, které každému alfabetovi musí býti společny. Avšak nutno zároveň uvážiti, že pro největší část národa škola elementární jest takřka jediným pramenem vzdělání vůbec, že na onom intelektuelním základě, kterého poskytne škola ta, miliony kráčejí ve praktický život, a že základ ten často i pro jejich povolání, pro jejich povahu a pro jejich směr životní jest rozhodujícím. Bohužel však škola elementární pro praktickou [illegible]ní výchovu neposkytuje ničeho. Nahlédneme-li [illegible] ašich čítanek, které mají tvořiti jakousi en[illegible]edii celého vzdělání elementárního, najdeme

tam sice hojnost rýmů a básniček, anekdot a nemožných příběhů, pak pečlivě vybraný a přebraný material dějepisný a konečně popisy různých zvířat, které školák vidí buď denně na ulici a na silnici aneb které uvidí snad jednou ve svém životě v nějakém zvěřinci. O nějakém národohospodářském vzdělání ani řeči. O zemědělství, rolnictví atd. nedoví se příští rolník ničeho, o průmyslu, surovinách, továrnictví, o zboží, penězích, úvěru nemá příští živnostník a obchodník ani vidu, ani slechu. Řekne se ovšem: to k elementárnímu vzdělání nepatří, to dětský rozum nechápe, aniž jej to zajímá. Ale proč? Poněvadž není k tomu veden. Pohleďme na toho židovského chlapce, jak od nejútlejšího mládí vsazen jest v samý střed praktického života, jak chytře svýma černýma očkama mžourá, jak v nejprimitivnějších dětských hrách jeví se jeho praktický intelekt, jak bystře počítá, kalkuluje a jak všechen zájem jeho soustředěn jest k penězům, zisku a obchodu. Nestavíme ho tím dokonce naší mládeži za vzor. Ať žije ona ve svých naivních ideálech, ať těší se svým nevinným fantasiím, ale faktum jest, že židovský hoch v 10 letech má víc praktického rozumu než náš 20letý mladík.

Velikou vinu nese ovšem vyučovací systém našich pedagogií. I tam praktickému životu věnována jest péče pramalá. A přece kandidát učitelství v nějakých 18 letech s tím, co přinesl si z ústavu učitelského, vstupuje v život a úkolem jeho životním jest právě vychování a vyučování mládeže. A ve škole elementární, kde není takřka žádných prostředků a pomůcek vyučovacích, záleží na živém slově učitelově vše. Kterak [illegible] mladík, sám škole sotva odrostlý, mající hlavu plnou nezažitých vědomostí, nemající o skutečn[illegible]

životě ani zdání, vésti děti směrem praktickým? Tu mu znalost fysiky a matematiky a geologie velmi málo jest platna. Snad líp ještě v tom směru osvědčily se ty staré stříbrné hlavy našich kantorů předbřeznových, jichž vzdělání nebylo sice široké, kteří však hlubokou svou zkušeností životní na mnoze pro praktickou výchovu mládeže naší byli silami zcela osvědčenými.

Jest ovšem elementární vyučování dnes někdy doplňováno kursy pokračovacími. Ale výborná tato instituce možna jest jen ve velikých městech, venkov z pochopitelných příčin docela jí postrádá. Ale i ve velkých městech netěší se bohužel školy pokračovací veliké popularitě a nejen učeníci, nýbrž i mnozí mistři hledí se pokud možno obtížné povinnosti, návštěvě těchto škol vymknouti. Se svého obmezeného stanoviska pokládají věc tu za pouhé malicherné chikanování a nepováží, že inteligentní učeník pro živnost jejich jest zároveň velice platnou silou. A tak i školy pokračovací nemají podnes ten veliký význam praktický, jaký by vším právem míti mohly a měly.

Ještě větší důležitost než školství elementární má pro nás ovšem školství střední. Neboť školství střední jest namnoze dosud hlavní průpravou právě pro ty, kteří se věnují povoláním eminentně praktickým, obchodu a průmyslu. Avšak naše střední školy jsou pravým opakem učelišť pro praktický život. Naše střední školy jsou jakýmsi nesystematickým konversačním lexikonem, jsou směsí všech možných i nemožných nauk, jež se vtloukají ubohé mládeži do hlavy, takže abiturient ví snad, v kterém zpěvu odyssee jest nejv[illegible] přirovnání s ὡς ὅτε, která dynastie vládla v [illegible]gyptě dva tisíce let před Kristem, kolik j[illegible] (α + β), ale jistě neví, nezeptal-li se na to

z vlastního zájmu mimo školu, co to jest říšská rada, jakou máme u nás měnu, jak a kde by si nejlíp objednal sukno na kabát. A reálky s gymnasii si v tom směru ničím nezadají. Zde aspoň humanitní vzdělání ušlechťuje a utužuje charakter.

A přece valná část rodičů myslí, že syn jejich, jenž má třeba za úkol převzíti po otci živnost neb obchod, bez gymnasia neb reálky nemůže existovati. Nic naplat, že konečně v posledních letech domohli jsme se slušného počtu nejrůznějších vyšších i nižších škol umělecko-průmyslových, průmyslových, obchodních, rolnických a odborných, naši synové ženou se stále jako slepí do gymnasií a reálek, paralelky rostou jako houby, skvěle placení suplenti stěhují se každý měsíc jinam a my se honosíme obrovskou číslicí žactva středních škol, nevědouce, že číslice ta jest zároveň číslicí našeho polovzdělanstva a inteligentního proletářstva. A odpůrci naši mezi tím dávajíce synům svým jen nejnutnější vzdělání theoretické, berou je záhy do svých kontoarů, továren a obchodů, posýlají je na zkušenou do ciziny a ve věku, kdy náš abiturient hledí do světa jako odstavené telátko, ohánějí se oni otuženi a okřesáni v plném víru života praktického.

Ale i v tom čistě odborném školství našem, jež ovšem pořád ještě není dost oceňováno, jeví se naše povaha. Nechtěli jsme míti škol praktických, které vychovávají přímo jen do života a pro život, chceme jen obchodní, průmyslové a hospodářské akademie, tedy něco mnohem víc, něco vyššího, vědeckého. A zapomínáme, že [illegible] právě v těch, již věnovati se mají životu pra[illegible]ckému, vzbuzujeme nechuť a pohrdání k [illegible]

muto životu, že v nich vybuzujeme nedostižné tužby a otevíráme jim perspektivy, jež s životním úkolem jejich jsou v odporu. Proto tolik absolventů našich akademií dere se do úřadů panských, továrních, bankovních, v nichž vidí svůj ideal, proto tak málo jich vyniká v praktickém životním povolání malého muže.

O našich vysokých školách zde nemluvíme. Ty dle účelu svého ani nemají býti ústavy pro výchovu k praktickým povoláním, nýbrž mají pěstování vědy samé za účel. Že ovšem při dnešním ohromném návalu ku vzdělání akademickému věda tolik žáků svých neuživí, jest patrno. A tu bylo již jinde řečeno, že z těch právníků, techniků, lékařů, kteří věnují se životu praktickému, zase většina v úředním, závislém postavení vidí své eldorado.

X.

Druhým stejně důležitým, ba v moderní době snad ještě důležitějším činitelem při vzdělávání a vychovávání národa jest žurnalistika. Význam žurnalistiky jest dnes ohromný. Od prostého dělníka až do kapitalisty, od chudého studenta až do aristokrata každý má svůj žurnál, každý čte noviny. A i vzdělaný a kriticky vyškolený člověk mimovolně přijímá za svůj vlastní názor to, co mu denně noviny napovědí, o šíré masse neinteligentního čtenářstva ani nemluvíc, to slepě bere za bernou minci, co jí veliký žurnál předkládá. V tom leží vychovatelský význam tisku.

Nuže, pomineme zcela při žurnalistice naší stránku politickou, belletristickou, literární, umělou a zdržíme se pouze při stránce hospodářské.

Vezměme 8stránkové číslo našeho některého deníku jakékoliv barvy politické. První 2 stránky věnovány jsou politice rázu namnoze polemického, druhé 2 stránky místním klepům, vraždám a krádežím, poslední tři stránky insertům a uprostřed jedna neb půl stránky rubrice nadepsané „Národní hospodář“. Ale co tam nalézáme? Tržní číslice obilní, cukerní, lihové, namnoze s nesrozumitelnými hieroglyfickými zkratkami, nemající pro širší obecenstvo důležitosti. Pak několik suchých lokálek vystřižených z německých listů, kursovní lístek hodně zkrácený a neúplný, aby nebyl k potřebě, a v nejřídších případech nějaký odborný článek obyčejně dosti pochybné ceny. To jest vše, co náš politický denník poskytuje svému čtenářstvu v oboru hospodářského vzdělání. O nějakém systému, o populárním poučování obecenstva, o akutních otázkách hospodářských, o kritice ekonomických osnov zákonodárných, o hnutí sociálním, agrárním a živnostenském, o mezinárodní bilanci, exportu, tovární velkovýrobě, zahraničném obchodě, valutě, bursovní spekulaci není ani řeči. Není divu, že náš rolník a živnostník, zejména však obchodník a kapitalista sklamán odkládá české noviny a jest nucen vzíti útočiště k listu německému, jehož politická část čiší nenávistí proti celému životu našemu národnímu. Kdo však hospodářských informací nutně nepotřebuje, tomu ovšem chudobná rubrika hospodářská novin našich postačí, ale za to zůstává mu celý ten obrovský a spletitý organism hospodářský, jenž dnes světem hýbe a jehož vlivu všechny vztahy politické, kulturní, veřejné i soukromé podléhají, kniha u sedmi pečeťmi uzavřenou.

Příčinou této chudoby naší publicistiky je

nedostatek odborného vzdělání našich žurnalistů. Platí-li kde, platí zajisté u nás příkré, avšak správné slovo Bismarckovo o novinářích, že jsou to lidé, kteří se minuli se svým povoláním. U Němců jest jinak, německá žurnalistika rekrutuje se, jak známo, skoro výhradně z kruhů židovských, které již povahou a instinktem svým v praktických otázkách hospodářských jsou doma. Kde má však náš žurnalista nabrati nutného vzdělání národohospodářského a praktické rutiny, aby jen porozuměl, nerci-li aby dovedl psáti o těžkých a hlubokých problemech socialně-politických a finančních, které v moderní době všechny ostatní otázky zatlačují do pozadí?

A zde opět jen obecenstvo samo zjednati může nápravu. Žádej od listu svého důkladnou a pečlivou rubriku národohospodářskou a nechce-li, neb nemůže-li ti posloužiti, vezmi list jiný, líp vyhovující. Mámeť bohudíky v tom směru přece již jakýsi výběr v literatuře naší periodické, třeba to ovšem nebyly denníky. Tak poznenáhla přinutíme časopisectvo naše, aby vážně počalo všímati si i zanedbaného odboru hospodářského.

Ale nejen žurnalistika, i literatura vůbec neplní ve směru tom svou povinnost. Kolik spisů národohospodářských ať již rázu vědeckého, neb populárního u nás do roka vyjde? A kolik nakladatelů by bylo ochotno spis takový vydati? Illustrovanými, sešitovými „nádhernými“ díly, jimiž se konsumujícímu obecenstvu lákají peníze z kapes, bezcennými romány a zvonivými básničkami zaplavuje se náš literární trh. Volá se stále po českém románu. Pohledněte jen hlouběji p ten všední povrch, co tu máte bohaté, přek jící látky! Analysujte ten náš sociální život, j do selských chalup, řemeslnických dílen, dus-

ných továren a hlučných pražských ulic, berte figury ze života, jako je bral Neruda, vyličte ten náš existenční boj, naše sociální vření, náš hospodářský úpadek! Pak teprve literatura naše bude státi na výši své doby, pak teprve splní svůj úkol, vykoná povinnost, kterou má k národu.

XI.

Ale to vše týká se budoucnosti. Naše hospodářské organisování jest však nutné již dnes, jest to nejen otázkou národní cti, bychom z podřízenosti své hospodářské se vyšinuli na stupeň národa samostatného, ale jest to i otázkou naší existence. Hospodářská moc a síla přinesla národům i sílu a samostatnost politickou, obé jde ruku v ruce a jedno bez druhého není možné. Stupeň hospodářské naší síly a platnosti jest však, jak jsme poznali, ještě značně nízký. Na jakém tedy základě a jakými prostředky máme organisaci svou hospodářskou provésti?

Jsou dvě zásady, dvě hesla, jež nás k cíli tomu přivésti mohou blíže. Jedno z nich jest „svépomoc“, druhé „svůj k svému“.

„Svépomoc“ nerozumíme ovšem v onom smyslu národohospodářského liberalismu, kde značí hospodářskou svobodu, volnost soutěže a principielní odmítání vší ingerence státní. S takovou „svépomocí“ bychom mnoho proti německo-židovskému kapitalismu nepořídili. Míníme zde svépomoc ve vyšším, národovém smyslu, v onom smyslu, kde národ jakožto sociální celek jen na svou vlastní sílu spoléhá, kde nežebrá o [illegible] pomoc, aniž očekává nějaké zázraky zvenčí. [illegible] míme tím individuální píli a pracovitost kaž[illegible]

ednotlivého příslušníka, ježto jmění národní není
ež soubor jmění jednotlivců, míníme tím bla-
obyt celých produktivních vrstev a stavů, za-
ezpečení rolnictva, rozkvět řemeslnictva, pro-
iknutí českého obchodu, organisaci českého velko-
růmyslu a úvěrnictví. Jako naše obrození ja-
ykové, literární a politické musí i vzrůst náš
ospodářský vzklíčiti vnitř nás samých, vlastní
ilou vyšinouti se musíme jakožto národ života
chopný, z přirozeného i historického práva exi-
tující a v úrodné, blahobytu schopné zemi obý-
vající, k hospodářské úrovni ostatních národů.

Druhé, z prvého vyplývající a pro dnešní situaci naši aktuální důležitost mající heslo jest: „Svůj k svému!“ Již veliký Palacký heslo toto učinil svou životní zásadou, on dobře viděl do budoucnosti, co nám schází. Jest to bezohledná, do všech důsledků prováděná hospodářská emancipace od hospodářské závislosti na živlech cizích, nám nepřátelských. A na tomto místě jest nám dotknouti se jedné choulostivé otázky, jež však zejména u nás nutně potřebuje rozřešení. Jest to antisemitism. Antisemitism naprosto ztratil dnes svou povahu náboženskou, jest otázkou čistě hospodářskou, u nás ještě také národnostní. Jen filosemitská publicistika vytýká antisemitům náboženskou netolerantnost a surové barbarství, aby podstatu celé věci zatemnila. Antisemitism přirozeně vznikl u všech národů, mezi kterými žije národ židovský roztroušený, jakožto hospodářské hnutí obranné tehdy, když politický i hospodářský liberalismus, jehož přední šířitelé byli ovšem Židé, podemlel a odplavil ony ochranné hráze zákonné, j střední věk chránil hospodářskou organisaci n la před nebezpečnými vlivy židovstva. Mát r] židovský tak zvláštní vlastnosti plemenné,

že jakmile přijde ve styk s jakýmkoliv národem jiným, působí na jeho poměry hospodářské a sociální rozkladně. Jakmile tudíž moderní liberální zákonodárství odstranilo výjimečné hospodářské zákony židovské a učinilo Židy v každém směru rovnými občanům ostatním, ihned počala objevovati se rozkladná jich činnost. Národ židovský není schopen práce fysické, proto ani v dělnictvu, ani v rolnictvu, ani v řemeslnictvu není takřka nijak zastoupen; ale i jeho schopnost duchovní bere se toliko jedním směrem: spekulačním směrem praktickým. Jen ta povolání, kde lze počítati, spekulovati, lehce získati a peněžní moci nabyti jsou útulkem, ale zároveň i panstvím židovstva, a každá soutěž v oborech těchto jest s nimi trvale nemožna. Tržba zejména v jistých oborech, peněžnictví, úvěrnictví, bursovnictví, ale i advokacie, žurnalistika, atd. jsou toho důkazem. Odtud ta obrovská moc židovstva ve všech poměrech soukromých i veřejných, zejména co do finančního hospodářství státního, odtud zejména nebezpečná jeho převaha hospodářská. Ohromné bohatství koncentrováno jest dnes v rukou židovských, půda nemovitá nalézá se namnoze buď přímo v jich vlastnictví, neb jest jim poplatna ve způsobě úroků ze zápůjček hypotečních a listů zástavních, řemeslnictvo závisí od bohatých továrníků židovských, velkotržba, velkoprůmysl, akcie všech továren, železnic a podniků, renty všech států a obligace všech veřejných ústavů nalézají se v jich držení. Bursa jest jich hříčkou, miliony procházejí jich rukama, existence a blahobyt statisíců na nich závisí.

A k této nebezpečné převaze židovstva ve směru hospodářském přistupuje u nás i moment národnostní. Jest známé faktum, že u nás i

dovstvo jako nerozborný šik stojí až na nepatrné výjimky proti nám, že duševně i materielně ze všech sil zjevně i tajně podporuje všechny akce, směřující k potlačení a udusení všech snah našich národních a politických. Vliv židovský rozhoduje proti nám při volbách, židovská žurnalistika příkrou nenávistí stíhá vše české a tam, kde národnostní uvědomění nedospělo dosud svého rozvoje, jako ku př. v městech moravských, úpíme pod nedůstojnou nadvládou menšiny německo-židovské. Ale i soukromý život židovstva jest naskrze německý. Jich domácnost, obcovací řeč, bohoslužby, školství, korespondence, obchodní knihy, vše jest německé. A tu jest věru s podivením, že antisemitism jest u nás dosud v zárodcích, že toto hospodářské a u nás ovšem i národnostní hnutí nenalezlo dosud půdy. A přece důsledně prováděné heslo „svůj k svému“ zahrnovati musí i antisemitism.

Ale vzájemnost a pospolitost naše nesmí se osvědčovati pouze slovy a cítěním, nýbrž především skutky a sice skutky v nejdůležitějším oboru dnešního národního života, na poli hospodářském. Od velikých transakcí našich peněžních ústavů, továren a obchodů až do nejdrobnějších konsumních potřeb našich namnoze ještě neuvědomělých hospodyní, vše proniknuto musí býti zásadou „svůj k svému“. Ani zdánlivý neb skutečný materielní neprospěch nesmí nám býti omluvou k ignorování tohoto hesla. Jako ochranná cla mají za účel třeba dočasným zdražením domácích produktů výrobu jich uměle přivésti k rozkvětu, tak důsledné provádění zásady „svůj k mu“ v mnohém odvětví výroby a tržby, kd dosud dominoval výhradně živel nám nepř ský, bude míti v zápětí snad mnohé obtíže

a nevýhody. Avšak to jest pouze doba přechodná. Při reelnosti a poctivosti, která ovšem jest předním a absolutním požadavkem, překonají se záhy prvotní nesnáze a zásada „svůj k svému“ ponese dobré ovoce. Jedna věc jest potěšitelná. Jest to konečné proniknutí poznání o důležitosti hospodářské naší emancipace. Dříve všecky síly naše věnovány byly boji politickému, dnes bere vrch již přesvědčení, že bez hospodářského základu politický boj náš jest beznadějným, že nejlepší síly naše v boj ten vysýlané jsou vyplýtvány. Nesprávná jest praemissa: dobuďme si státní právo a dobudeme si hospodářského blahobytu, napřed musíme hospodářsky něco platiti a pak teprve můžeme tuto svou hospodářskou moc položiti pádně na váhu v zápase svém o politickou samostatnost. Jen na něco třeba pamatovati. Hospodářskou emancipaci naši nelze prováděti diletantsky a spolkařsky: to není žádné divadlo ani žádná škola, aby k tomu stačilo trochu nadšení a žebrání po šestácích, jinak zvrhne se to v pouhý sport a malichernou hříčku. Netřeba žádných extra spolků, družstev, společenstev atd. Rozhodujícím živlem v každé hospodářské činnosti jest moment zištnosti, pohnutky dobročinné, třeba to byla dobročinnost národní, nejsou činitely života hospodářského. Myšlenka hospodářské emancipace proniknouti musí každého jednotlivce, každý ve vlastním kruhu své hospodářské působnosti musí účelně a vědomě ve smyslu myšlenky této jednati a působiti, v hospodářských stycích svých s ostatními myšlenku tuto propagovati, tak aby vešla v krev a maso celého národa a slovo aby učiněno bylo tělem. Pak domůžeme se i v politice váhy, ú[illegible]y a — úspěchu!

ROZHLEDY

sociální, politické a literární.

Vydává a rediguje Josef Pelcl.

Ročník IV.

Rozhledy vycházejí měsíčně.

Obsahují:

Úvahy a kritiky státovědecké, veřejnoprávní a národohospodářské; sociální, ethické a filosofické.

Měsíční přehledy **literatury vědecké a krásné, divadla, hudby a umění výtvarného.**

Obrazy charakteristických **zjevů sociálních, literárních a uměleckých za hranicemi.**

Měsíční přehledy: **sociální, hospodářské a finanční politiky, hlídku zdravotní a školskou.**

Kulturní kroniku a belletrii.

„Rozhledy" bedlivě přihlížejí ke všem jevům českého života. Směr jejich jest pokrokový a reformní.

Předplatné pololetní 2 zl. 60 kr., celoroční 5 zl. 10 kr.

Předplatné přijímá každé řádné knihkupectví, jakož **i administrace „Rozhledů" v Chrudimi.**

Předplatitelé „Rozhledů" dostanou všecky spisy nákladem „Rozhledů" vydané s přiměřenou srážkou.

KNIHOVNA ROZHLEDŮ

přináší původní i přeložené práce, projednávající v přístupné formě **nejdůležitější otázky časové** se stálým zřetelem k národní naší situaci.

Svazek I.

Dnešní otázka mravní.

Napsal F. V. Krejčí.

Cena 40 kr.

Svazek II.

L. N. TOLSTOJ.

(V tisku.)

Svazek III.

Naše hospodářské nedostatky.

Probírá A. Z. — Cena 30 kr.

Bibliotéka sociálních a politických nauk.

Za pomoci

spolku českých právníků „Všehrd"

vydává Josef Pelcl.

Svazek I.

Dr. John Kells Ingram:

Dějiny vědy národohospodářské.

(I. sešit dán do tisku.)

Tisk F. Hoblíka v Pardubicích.
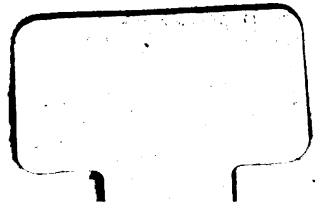
C. Pol
XIII